

USAID
АЗ МАРДУМИ АМРИКО

**Лоиҳаи USAID
оид ба таълими босифат (QLP)**

**Вазорати маорифи
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

**Донишкадаи ҷумҳуриявӣ тақмили
ихтисос ва бозомӯзии кормандони
соҳаи маориф**

Таълими забони модарӣ дар синфҳои ибтидоӣ

(ЛОИҲА)

**Дастури таълим барои курсҳои тақмили ихтисоси муаллимони
синфҳои ибтидоӣ**

Душанбе – 2009

Дастури таълими мазкур бо дастгирии мардуми Амрико ба воситаи Агентии ИМА оид ба рушди байналмилалӣ (USAID) таҳия ва нашр гардид. Мундариҷаи дастури мазкур дар доираи Creative Associates International (CAI) ва лоиҳаи USAID – оид ба таълими босифат (QLP) баррасӣ шудааст ва муҳим нест, ки мавқеи USAID ва Ҳукумати Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ро инъикос намояд.

Мураттиб-таҳиягарон: **Зиёев М.Н., Олимова Ф.К., Эрматова У.С., Алиев А.Б., Зоолишоева Б.Ф.**

Зери назари:

Лутфуллоев М., Академики Академияи илмҳои педагогии Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Абдуллоев И., мудири кафедраи таҳсилоти ибтидоӣ ва томактабии ДҶТИБКМ, номзади илмҳои педагогӣ

Мухаррир: **Камолитдинов Бахриддин**, доктори илмҳои филологӣ, профессор

Таълими забони модарӣ дар синфҳои ибтидоӣ. Дастури таълим барои курсҳои тақмили ихтисоси муаллимони синфҳои ибтидоӣ. - Душанбе, 2009. - ___ с.

Дар дастури таълим масъалаҳои мубрами забони модарӣ дар таълими синфҳои ибтидоӣ баррасӣ шудаанд. Ниёзмандии омӯзгоронро дар назар дошта дар дастур ба масъалаҳои таълими ҳамгироии забони модарӣ, инкишофи малакаҳои нутқи хонанда, таълими луғат ва грамматикаю имло равшанӣ андохта шудааст.

Дастури таълимӣ барои истифода дар тақмили ихтисоси муаллимони синфҳои ибтидоии мактабҳои миёна, факултаҳои таълим дар синфҳои ибтидоии донишгоҳҳо, коллеҷҳо ва омӯзишгоҳҳои омӯзгорӣ тавсия мешавад.

Дастури «Таълими забони модарӣ дар синфҳои ибтидоӣ» қисми таркибии курси 144-соатаи тақмили ихтисоси муаллимони синфҳои ибтидоии мактабҳои таҳсилоти умумӣ аст. Дастури мазкур ҳукми фанниро дошта, аз рӯи мундариҷа ва технологияи таълим баанҷомрасида ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ он метавонад мустақил ва ҳам дар таркиби дастурҳои дигар таълим дода шавад.

Сохти дастур чӣ гуна аст?

Чунон ки дар дастури яқум гуфта будем, ҳар як дастур иборат аст аз:

- мақсадҳо дар шакли натиҷаҳои чашмдошт;
- иҷрои вазифаҳо дар шакли фаъолиятҳои амалӣ ва усулҳои интерактивӣ (инфироидӣ, дунафарӣ, гурӯҳӣ);
- маводи назариявӣ («Маҳзани асрор»);
- саволу масъалаҳо барои ба худ ва ҳамдигар баҳо додан, супоришҳои тестӣ дар хотимаи фаъолиятҳо;
- луғат;
- замимаҳо;
- номгӯи адабиёти истифодашуда, аз ҷумла суроғи WEB-сайтҳо.

Бо дастур чӣ гуна бояд кор кард?

- ⇒ Дар оғоз бо масъалаҳо, ки ғояҳои асосиро инъикос мекунанд, шинос шудан лозим аст.
- ⇒ Бо шарҳи масъалаҳои мазкур ба воситаи маводи назариявӣ, ки дар «Маҳзани асрор» оварда шудааст, метавон ошно шуд.
- ⇒ Агар дар рафти омӯзиши мавод бо калимаҳои ноошно дучор шавед, ба луғати охири дастур нигаред.
- ⇒ Барои худбаҳодиҳӣ шумо метавонед ҳангоми омӯзиши ҳар масъала ба тестҳо, саволу ҷавоб ва муҳоҷиса ба худ баҳо диҳед.
- ⇒ Барои омӯзиши боз ҳам дақиқтари ин ё он мавзӯ метавонед, ба номгӯи адабиёти истифодашуда рӯҷӯ карда, ба ҷустуҷӯи онҳо пардозед.

Мундариҷа

№	Мавзӯ	Мақсадҳои мушаххас:	Мик дори соат
1	Ҳамгирӣ дар таълими забони модарӣ	<p><i>То анҷоми омӯзиши шишироқчиён метавонанд:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – омилҳои таълими ҳамгироро гӯянд ва шарҳ диҳанд; – чараҳои таълими ҳамгироро дар дарсҳои забони модарӣ намоиш диҳанд; – таълими ҳамгирои дохилифанӣ ва байнифаннӣ муқоиса ва фарқ кунанд; – намунаи дарсҳои ҳамгироии дохилифанӣ ва байнифаннӣ тартиб диҳанд; – роҳи усулҳои арзёбии таълими ҳамгироро истифода баранд. 	6
2	Инкишофи малакаҳои шундан	<ul style="list-style-type: none"> – мақсадҳои инкишоф додани малакаҳои шунданро баён намоянд; – фаъолиятҳои, ки инкишофи малакаҳои шунданро таъмин мекунанд, номбар намоянд; – ҳамгироии малакаҳои шундан ва дигар амалҳои нутқ (хондан, гуфтан, навиштан)-ро нишон диҳанд; – доир ба инкишофи малакаҳои шундан фаъолиятҳои амалиро пешниҳод намоянд ва роҳҳои амалигардонии онро гӯянд; – инкишофи малакаҳои шунданро дар нақшаи дарс нишон диҳанд; – роҳи усулҳои арзёбии инкишофи малакаҳои шунданро истифода баранд. 	4
3	Инкишофи малакаҳои гуфтан	<ul style="list-style-type: none"> – мақсадҳои инкишоф додани малакаҳои гуфтанро баён намоянд; – фаъолиятҳои, ки инкишофи малакаҳои гуфтанро таъмин мекунанд, номбар намоянд; – ҳамгироии малакаҳои гуфтан ва дигар амалҳои нутқ (хондан, шундан, навиштан)-ро нишон диҳанд; – доир ба инкишофи малакаҳои гуфтан фаъолиятҳои амалиро пешниҳод намоянд ва роҳҳои амалигардонии онро гӯянд; – инкишофи малакаҳои гуфтанро дар нақшаи дарс нишон диҳанд; – роҳи усулҳои арзёбии инкишофи малакаҳои гуфтанро истифода баранд. 	4
4	Инкишофи малакаҳои хондан	<ul style="list-style-type: none"> – мақсадҳои инкишоф додани малакаҳои хонданро баён намоянд; – фаъолиятҳои, ки инкишофи малакаҳои хонданро таъмин мекунанд, номбар намоянд; – ҳамгироии малакаҳои шундан ва дигар амалҳои нутқ (шундан, гуфтан, навиштан)-ро нишон диҳанд; – доир ба инкишофи малакаҳои хондан фаъолиятҳои амалиро пешниҳод намоянд ва роҳҳои амалигардонии онро гӯянд; – инкишофи малакаҳои хонданро дар нақшаи дарс 	6

		<p>нишон диҳанд;</p> <ul style="list-style-type: none"> – роҳу усулҳои арзёбии инкишофи малакаҳои хонданро истифода баранд. 	
5.	Инкишофи малакаҳои навиштан	<ul style="list-style-type: none"> – мақсадҳои инкишоф додани малакаҳои навиштанро баён намоянд; – фаъолиятҳои, ки инкишофи малакаҳои навиштанро таъмин мекунанд, номбар намоянд; – ҳамгироии малакаҳои навиштан ва дигар амалҳои нутқ (шунидан, гуфтан, хондан)-ро нишон диҳанд; – доир ба инкишофи малакаҳои навиштан фаъолиятҳои амалиро пешниҳод намоянд ва роҳҳои амалигардонии онро гӯянд; – инкишофи малакаҳои навиштанро дар нақшаи дарс нишон диҳанд; – роҳу усулҳои арзёбии инкишофи малакаҳои навиштанро истифода баранд. 	6
6.	Таълими грамматика, имло ва луғатомӯзӣ	<ul style="list-style-type: none"> – мақсади таълими грамматика ва имлоро шарҳ диҳанд; – душвориҳои таълими мавзӯҳои грамматика ва имлоро муайян карда, роҳҳои ҳалли ислоҳи ғалатҳои имлоӣ – грамматикиро баён намоянд. – оид ба луғат ва грамматика намунаи дарс тартиб диҳанд; – роҳу усулҳои арзёбии таълими грамматика ва имло, луғатомӯзиро истифода баранд. 	6

Сарсухан

Дӯсти арчманд ва ҳамкасби азиз! Мо дар замоне зиндагӣ карда истодаем, ки дигаргуниҳои зиёди чашмрас дар соҳаҳои гуногуни ҳаёт ба вучуд меоянд. Бо гузаштан аз як аср ба асри дигар мо ба даврони фарҳангӣ рӯ меоварем. Ба касе пӯшида нест, ки дар дарсҳо мо аз хонандагон бештар гуфтани қонуну қоидаи махсуси фанро талаб менамоем. Бештар ба он эътибор медиҳем, ки хонанда дониши пешниҳодкардаи моро ба худӣ мо бозгӯӣ кунанд, бо ахбори зиёд хонандаро мусаллаҳ карданӣ мешавем. Вале хеле кам кӯшиш ба харҷ медиҳем, ки фикри хонандаи мо, ҷаҳонбинии ӯ инкишоф ёбад. Муаллими имрӯза бояд эҷодкор ва илҳомбахши шогирдонаш бошад.

Мақсади таълими забони тоҷикӣ дар синфҳои ибтидоӣ на барои дониستاني қоидаву қонунҳои грамматикӣ, балки барои инкишофи нутқи хонанда ва рушди фикрронии вай мебошад.

Дастуре, ки ба Шумо пешниҳод мешавад, дар асоси таҷрибаи омӯзгорони пешқадами кишварамон ва дастовардҳои пешрафтаи маорифи ҷаҳонӣ мураттаб гардидааст.

Дастури мазкур дар асоси асноди меъёрӣ-ҳуқуқии соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла:

- ☺ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф»;
- ☺ Концепсияи миллии маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон
- ☺ Концепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- ☺ Стандартҳои таҳсилоти ибтидоӣ;
- ☺ Нақшаи таълимӣ барои соли 2008-2009;
- ☺ Барномаҳои таълимии синфҳои ибтидоӣ (2007);

Дастур барои муаллимони синфҳои ибтидоии мактабҳои миёнаи таҳсилоти умумии ҷумҳурӣ таҳия шудааст. Таҳиягарони дастури мазкур кӯшиш намуданд, ки як роҳу тарзи таълимро нишон диҳанд.

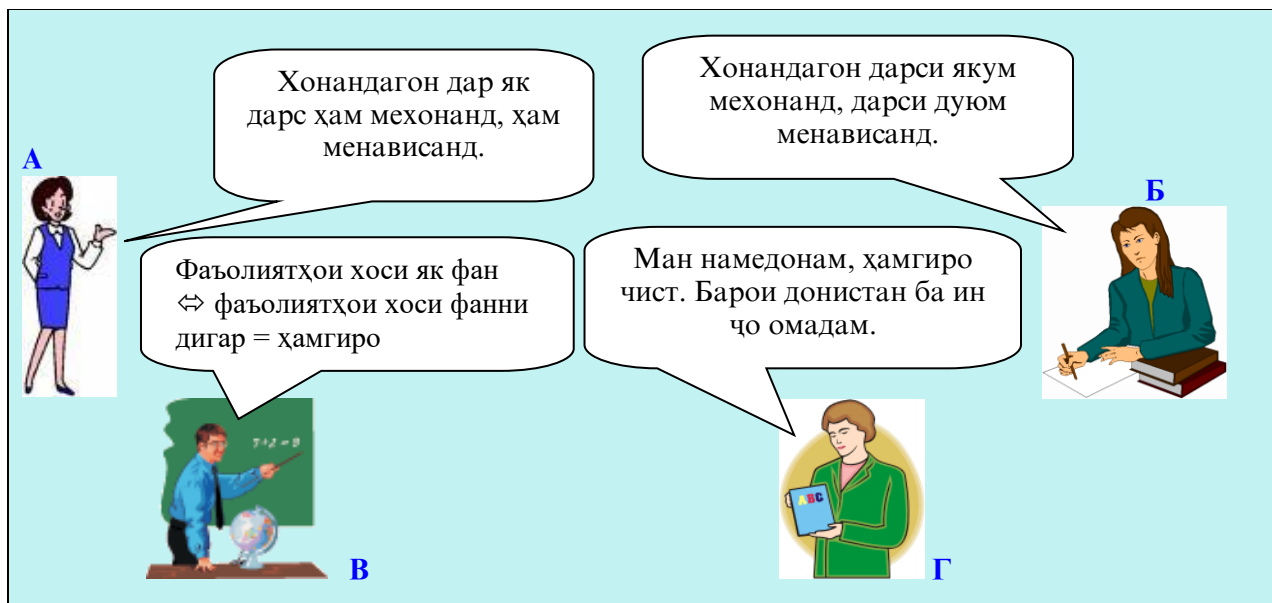
Албатта, мо гуфта наметавонем, ки ин дастур тамоми ҷанбаҳои таълими забони тоҷикиро дар синфҳои ибтидоӣ фаро гирифтааст ва он аз норасоӣҳо холист. Таҳиягарон умед доранд, ки омӯзгорон эроду пешниҳодҳои худро ибтидоӣ медоранд ва барои бештар шудани сифати таълим ба мо мадад мерасонанд.

Умедворем, ки маводи зайл барои пешбурди фаъолияти касбиятон ёрӣ мерасонад ва Шумо аз он баҳраманд мегардед. Барори қор!

1. Ҳамгирии фанни забони модарӣ дар синфҳои ибтидоӣ

1. Масъала.

Дар иттиҳодияи методиҳои синфҳои ибтидоии мактаби № N дар мавзӯи «Ташкили ҷараёни ҳамгиро дар дарсҳои синфҳои ибтидоӣ» маҷлис баргузор шуд. Мушовири кабинети методиҳои ноҳия, ки дар он иштирок дошт, ба ҳозирин бо саволи «Ҳамгирой чист?» муруҷиат намуд ва чунин ҷавобҳо шунид:

Шумо дар ин бора чӣ фикр доред?

2. **Кори дунафарӣ.** Дар асоси гуфтаҳои боло ва таҷрибаи касбиятон ба саволҳои зер ҷавоб гӯед.

Ҳамгирой чист? Чаро мо ба таълими ҳамгиро рӯ овардем?

Маҳзани асрор

Аз «Стандарти таҳсилоти ибтидоӣ»

Мазмуни фанни «Забони модарӣ» дар синфҳои ибтидоӣ бар асоси маълумоти муосири забоншиносӣ, адабиётшиносӣ, дидактикӣ, психологӣ ва дигар илмҳо ташкил ёфтааст. Аз ин рӯ забондонӣ забонмӯзии талабагонро таълими ҳамаи қисмҳои забоншиносӣ-овошиносӣ, грамматика, лексика, услуб, имло ва хониши ифоданокӯ эзоҳӣ ташкил медиҳад. Таълими забони модарӣ чунон ба роҳ монда мешавад, ки ҳамаи ин қисмҳо дар робита бо ҳам **ҳамгиро** омӯхта мешаванд.

Аз «Нақшаи намунавии таълимӣ барои соли хониши 2008-2009»

Дар фанни забони тоҷикӣ алифбо ва хат омӯзонида шуда, ба хонанда тарзи дурусти навишт ва хондан таълим дода мешавад. Дарси забони тоҷикӣ **ҳамгиро** (хониш, хат, имло ва инкишофи нутқ) гузаронида мешавад (саҳ.17).

Аз «Барномаи таълими забони тоҷикӣ дар синфҳои ибтидоӣ»

Забони модарӣ фанни ҳатмии синфҳои ибтидоӣ буда, самарани тамоми ҷараёни таҳсил ба таълими он вобаста аст. Он аз қисматҳои саводомӯзӣ, хониш, грамматика, имло, хат ва инкишофи нутқ иборат аст, ки дар **ҳамгирой** тадрис мешавад (саҳ.12).

3.Кори дунафарӣ. Бо рафиқи худ шарҳу эзоҳҳои парокандаро хонед ва ба кадоме аз омилҳои мансуб будани онҳоро муайян намуда, мувофиқ намоед.

1. Омилҳои психофизиологӣ
2. Омилҳои иттилоотӣ
3. Омилҳои иқтисодӣ
4. Омилҳои иҷтимоӣ
5. Омилҳои таълимӣ

А Азбаски илмҳои гуногун ҳамеша дар инкишофанд ва кашфиёти нав ба нав ба миён меоянд, ахбори илмии мазмуни таҳсилот низ меафзояд. Ин раванд беохир аст ва тамоми маълумоти илмиро наметавон ба мазмуни таҳсилоти мактабӣ ворид кард. Бинобар ин ба хоҳири мӯътадил кардани сарбории хонандагон лозим меояд, ки фанҳои мазмунан ба ҳамдигар наздик ва хеш ҳамгиро таълим дода шаванд.

В Муносибатҳои нави иқтисодӣ, воқеияти ҳаёти имрӯзаи мо: нарасидани муаллимони баландихтисос, боло рафтани арзиши китобу дигар маводи таълим муносибати сарфакоронаро талаб менамояд. Аз ин рӯ таълими ҳамгиро метавонад дар ин самт нақши муҳимро бозад.

Б Мактаббачагони хурдсол ин ё он фаъолиятро дуру дароз иҷро карда наметавонанд. Дар натиҷа қобилияти қорӣи системаи асаби онҳо суст мешавад. Яъне боздори аз ҳад зиёд дар қишри мағзи сар ба вучуд меояд. Барои он, ки ин боздорӣ ба вучуд наояд, ҳелҳои фаъолиятро тағйир додан лозим аст. Ба зами ин, ба онҳо кӯтоҳмуддати майлу рағбати зудгузар, ноустувории диққат, зуд монда шудан хос мебошад.

Г Одам дар танҳои инкишоф намеёбад. Муҳимтарин омилҳои инкишофи шахсият ин муошират аст. Дар ҳаёти муошират бо одамони гуногун сару қор мегиранд, мубодилаи афқор мекунанд. Дар натиҷа нутқи онҳо дар баробари тафаккур инкишоф меёбад.

Д Дар табиат, ҷамъият ва умуман олам миёни зухурот хусусияти системавӣ вучуд дорад. Ин хусусиятҳо имкон медиҳанд, ки робитаи байнифанӣ дар дараҷаи донишҳои илмӣ (далел, ҳодиса, мафҳум, қонун) ё дар дараҷаи наздики мазмуни мавзӯҳои асосии фанҳо муқаррар карда шаванд.

4. Кори дунафарӣ. Пас аз хондани омилҳои, ки таълими ҳамгироро асоснок менамоянд, рӯзномаи дубаҳшаро пур кунед (нигаред ба замиаи «Усулҳо»).

Иқтибос	Шарҳи иқтибос
Омилҳои психофизиологӣ...

5. Муҳокимаи умумӣ
6. Хулосабарорӣ

2. Ҳамгироии дохилифанӣ

1. Дарси намунавӣ.

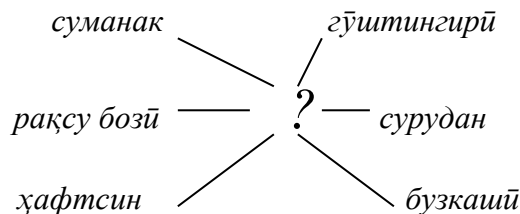
Нақшаи дарс аз фанни забони модарӣ дар синфи чорум

Мақсади таълим То охири дарс хонандагон мавзӯ ва фикри асосии матни хондаро муайян карда тавонанд.

Мавзӯ: Иди Наврӯз. Ҷонишин.

Равиши дарс:

I. Масъала. Мафҳумҳои зеринро бо як калима чӣ гуна ифода кардан мумкин аст?

Иди Наврӯз

Баҳор фасли дилафрӯзи сол аст. Онро ҳама кас дар ҳама ҷо бегоҳатона интизор мешаванд. Ин фаслро фасли зиндашавии табиат, арӯси сол меноманд. Дар ҳақиқат ҳам фасли зебову дилрабоӣ фасли баҳор! Кӯҳу дара, саҳрову ҷангал, боготи мевазор – ҳама сарсабзу хуррам аст. Бӯи хуши сабзаҳои навхез ва гиёҳҳои гуногуни хурӯӣ ба тани одам қувваю рӯҳи тоза мебахшад.

Ба истиқболи иди баҳор кӯҳсори сарсафед домани худро бо сабзаю гул пӯшонда, хурсандӣ мекунад. Дашту саҳро ба сар чодари рангин гирифта. Ба иди Наврӯз тайёри мебинад. Обшорон таронаи наврӯзӣ мекунанд. Насими форам ба ҳар кӯҳ муждае мебарад.

Наврӯз шуду ҷумла ҷаҳон гаит муаттар

Аз бӯи хуши лолаву райҳону санавбар.

Наврӯз яке аз ҷашнҳои қадими мардуми тоҷик аст. Онро ҳар сол ба муносибати расидани баҳор ва саршавии киштукор ҷашн мегиранд. Халқи меҳнаткаш дар сурудҳои худ Наврӯзро чун оғози корҳои деҳқонӣ васф менамояд. Занон суманак мепазанд ва бо ҳар гуна меваю таом дастархон оро медиҳанд, ҷавонон гӯштин мегиранд, буз мекашанд. Кӯдакон бо бародарону хоҳаронашон гул мечинанд. Марди деҳқон ҷуфт мебандад. Замин меронад, ба замин дона мекорад.

Рӯзи Наврӯз мардум либоси наву тоза мепӯшанд. Ба тамошо мебароянд, сайри лола мераванд, онҳо якдигарро муборакбод мекунанд. Ба якдигар хушбахтӣ мецоҳанд. «Ҳар рӯзатон Наврӯз бод, Наврӯзатон фирӯз бод!» - мегӯянд (китоби «Забони модарӣ», синфи 4, саҳ.172).

II. Кор бо матн.

а) Сархати якум ва дуҷуми матни «Иди Наврӯз» -ро хомӯшона хонед ва гӯед, ки баҳор чӣ гуна фасл аст?

- Сархати сеюм ва чорумро гӯш кунед ва гӯед, ки Наврӯзро барои чӣ ҷашн мегиранд? Ба муносибати ин ид одамон чӣ кор мекунанд?

- Мисраҳои шеърӣ матнро ифоданок хонед.

- Аз рӯи матн ба рафиқатон савол диҳед. Масалан: Дар хонадони шумо Наврӯзро чӣ гуна ҷашн мегиранд?

б) Аз матн ҷумлаеро, ки ҷонишин дорад, ёфта, нависед.

- Дар ҷумлаҳои зерин ба ҷойи исми ҷонишинҳои шахсии мувофиқро гузошта, ба дафтартон нависед.

1. Халқи меҳнаткаш дар сурудҳои худ Наврӯзро чун оғози корҳои деҳқонӣ васф менамояд.

2. Занон суманак мепазанд.

3. Ҷавонон гӯштин мегиранд.

4. Марди деҳқон ҷуфт мебандад.

г) - Калимаҳои муқобилмаъноии қадим, оғоз, рангин – ро гӯед.

III. Бози «Орзуҳо»

Дар давра хонандагон ҷамъ мешаванд. Ҳар як хонанда дар дасти худ шамъ дорад. Хонандае шамъи фурӯзон дар даст мегӯяд: «Бигзор ин сол соли равшану бобарор бошад. Ман Шукронаро бо иди Наврӯз табрик гуфта, барояи хониши хубу аълоро орзу мекунам». Сипас бо шӯълаи оташи шамъи худ шамъи ҷампаҳлӯяиро фурӯзон менамояд. Рафиқаш амали ӯро такрор менамояд.

IV. Орзуҳои наврӯзи худро нависед.

Биёед бо орзуҳои наврӯзи Маҳноз шинос шавем. Ба фикри шумо, орзуҳои ӯ амалишавандаанд? Чаро? Кадом қисмати ҷумла ба шумо беитар маъқул аст?

«Орзу дорам, ки падару модарам саломат бошанд. Бисёр орзу мекардам, ки падарам ба ман имсол компютер тӯҳфа намоянд. ...»

Акнун биёед, орзуҳои худро менависем. Аз ин қолаб истифода баред:

«Орзу дорам, ки Ба ман дар Иди Наврӯз тӯҳфа намоянд.»

V. Вазифаи хонагӣ

Аз модар, падар ва ё бародару хоҳари худ орзуҳои наврӯзиашонро бипурсед ва онҳоро нависед. Аз қолаб истифода баред.

2. Муҳокимаи умумӣ. Таҳлил кунед.

Меъёрҳои зеринро ба эътибор гиред:

- пайдарпайии фаъолиятҳоро дар дарс номбар кунед;
- ҳамгирии фаъолиятҳоро муайян намоед;
- мақсади иҷрои ин фаъолиятҳо дар чист?

3. Кори инфиродӣ. «Махзани асрор»-ро хонед ва хулосаҳои худро бо як ҷумла иброз намоед.

Махзани асрор

Ҳамгирии дохилифанӣ

Дар синфҳои ибтидоӣ фанни забони модарӣ ба тариқи ҳамгиро таълим дода мешавад. Фанни забони модарӣ «Хониш» ва «Забони модарӣ»-ро дар бар мегирад. Таълими якҷояи онҳоро ҳамгирии дохилифанӣ мегӯянд. Аслан забони модарӣ як фан аст, ки ба он чаҳор рукни нутқ - шунидан, гуфтан, хондан ва навиштан (хат) шомил мебошанд. Зери мафҳуми ҳамгирии забони модарӣ дар зинаи аввал маҳз ҳамгирии ҳамин навъҳои нутқ дар назар дошта мешавад, ки дар асоси матн амалӣ мегардад.

(Зиёев М., Мирзоматов М., Бадалова М., «Роҳнамои муаллимони синфҳои ибтидоӣ», Душанбе, 2008)

«Дар таълими ҳамгироии забони модарӣ аксарияти дарсҳо аз хониши матнҳо шурӯъ мешаванд. Матн дар ин дарсҳо чанд вазифаро анҷом медиҳад: хондан, сӯхбат, нақли мазмуни матн, нақша тартиб додан, машқи омӯхтани қоидаҳои грамматикӣ имлоӣ, луғатомӯзӣ, инкишофи нутқ ва ғайра. Муаллим матнро хондаю хонанда зимни он қоидаи зарурии грамматикӣ имлоиро ёд медиҳад, яъне ӯ аз берун мисол, ҷумлаҳои пароканда намекобаду ҳамин матнро баҳри забон истифода мебарад.»

(М.Лутфуллоев. «Асосҳои таълими ибтидоии забони модарӣ», сах. 279)

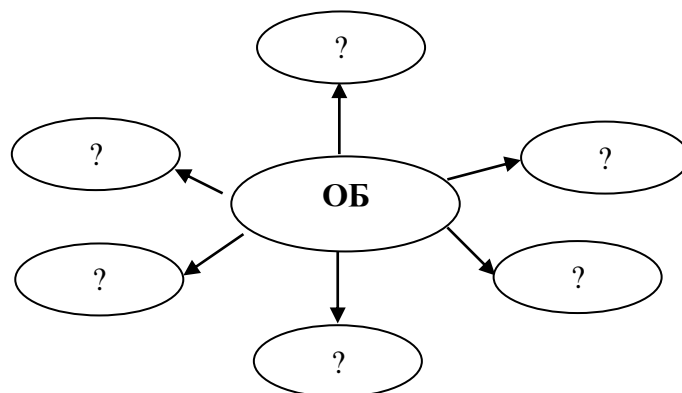
4. Аз китобҳои дарсии забони модарӣ мавзӯро интихоб намоед. Дар асоси ҳамгирии дохилифанӣ масъалаҳо тартиб диҳед (нигаред ба «Махзани асрор»).

2. Ҳамгирии байнифаннӣ

«Об агар садпора гардад, боз бо ҳам ошност.»

1. Масъала.

Обро манбаи ҳаёт мегӯянд. Бо шунидани калимаи «об» дар шумо кадом тасаввуроте пайдо мешавад? Ба андешаи шумо ин мафҳумҳоро дар таълими кадом фанҳо истифода бурдан мумкин аст? Ин фанҳоро номбар карда, фикри худро асоснок намоед.

2. Хонед ва муҳокима кунед.

Тирукамон

Дирӯз баъди борон тирукамон баромад,
Байроқи навбахорон партавфишон баромад.
Аз катраҳои борон дар офтоби тобон
Рухсора тар намуда абрукамон баромад.
Бо рангҳои дилкаш, бо чехраи мунаққаш
Хусни замин дамида фавворрасон баромад.
Аз кӯҳ то ба кӯҳе, аз дашт то ба даште
Товуси хушхиروми Ҳиндустон баромад.
Мурғи қафасшикаста, аз банди зулм раста
Чун рамзи дӯстии халқи чаҳон баромад.
Кардам гумон, ки аз дил савти ҳазор манзил
Чун мавҷҳои соҳил дар як замон баромад.

М. Турсунзода

Маҳзани асрор

Меҳвари асосии шеърро баромадани тирукамон – ҳодисаи табиӣ ташкил медиҳад. Ин ҳодиса: «Аз катраҳои борон дар офтоби тобон» (баромадани тирукамон мавзӯи омӯзиши фанни табиатшиносӣ) ба манзараи бе ин ҳам зебои табиат, як зебой, ба қавли шоир: «Хусни замин дамида», зам мекунад (зебой мавзӯи омӯзиши фанни эстетика-зебопарастӣ). Он тавассути воситаҳои забон: калимаю ибораҳои зебо (абрукамон, «чехраи мунаққаш», «товуси хушхиروми Ҳиндустон» ва ғайраҳо) ба риштаи назм кашида шуда, ҳамчун инъикосгари муносибати шоир ба ин ҳодиса онро таъсирбахш мегардонад.

Тарбияи зебопарастӣ ва маънавӣ, ки аз таълими ин шеър бармеояд, аз ҳам ҷудонопазир буда, асоси ташаккул ва инкишофи ахлоқро ташкил медиҳад (одобу ахлоқ мавзӯи баҳси илми этика -ахлоқ). Донишҳои ахлоқӣ бошанд, ҳамчун талаботи рӯзмарраи инсон аз давраи кӯдакӣ бояд муттасил инкишоф ёбанд. Барои ин лозим аст, ки хонандагони хурдсоли мо ягонагӣ ва вобастагии худро бо муҳити атроф ҳис намоянд.

Бо гуфтаҳои боло имконоти ҳамгирии матн маҳдуд намегардад. Онро метавон бо фанҳои санъат ва меҳнат (тасвири тирукамон), суруд ва мусиқӣ (шунавонидани оҳанги шеър, сурудани он) ҳамгиро сохт.

3. Биёед, намунаи масъалаҳои зеро, ки дар асоси шеъри дар машғулияти 2 таҳия шудаанд, бо ҳам амалан иҷро намоем.

1. Шеърро хомӯшона хонда барои ифоданок хондан тайёри бинед. Меъёрҳои хониши ифоданокро ба ёд оред.
 2. *Хондед? Бисёр хуб! Биёед, акнун ифоданок мехонем.*
 3. Дар шеър сухан дар бораи чӣ меравад? Он дар кадом мисраъҳо ифода ёфтааст? Ин мисраъҳоро дар дафтар нависед.
 4. Машқи 1-ро хонед ва мазмунӣ онро бо мисраъҳои сеюму чорум муқоиса намоед. Сабаби баромадани тирукамонро гӯед.

1

1. Шеърро хомӯшона хонда барои ифоданок хондан тайёри бинед. Меъёрҳои хониши ифоданокро ба ёд оред.
 2. *Хондед? Бисёр хуб! Биёед, акнун ифоданок мехонем.*
 3. Мисраъҳои 5-6 ва машқи 2-ро хонед ва нависед. Агар шумо расом мебудед, тирукамонро чӣ тавр тасвир мекардед? Аз кадом рангҳо истифода мекардед?

2

1. Шеърро хомӯшона хонда барои ифоданок хондан тайёри бинед. Меъёрҳои хониши ифоданокро ба ёд оред.
 2. *Хондед? Бисёр хуб! Биёед, акнун ифоданок мехонем.*
 3. *Чумлаҳоро хонед ва нависед.* Маъноӣ калимаҳои ишорашударо шарҳ диҳед. Дар доманаи кӯҳ кабки **хушхиром** лона дошт. Девору сутунҳои чойхона **мунаққаш** аст. Хуршед ба рӯи гулу сабзаҳо **партавфишонӣ** мекард.
 4. Бо ин калимаҳо интихобан чумла созед.

3

1. Шеърро хомӯшона хонда барои ифоданок хондан тайёри бинед. Меъёрҳои хониши ифоданокро ба ёд оред.
 2. *Хондед? Бисёр хуб! Биёед акнун ифоданок мехонем.*
 3. Мисраъҳои 7 -уму 8-ум ва машқи 3-ро хонед ва нависед. Шоир тирукамонро ба чӣ монанд кардааст? Дар бораи товус чӣ медонед? Дар бораи Ҳиндустон чӣ?

4

4. Муҳокимаи умумӣ.

Таҳлил кунед.

Меъёрҳои зеринро ба эътибор гиред:

- пайдарпайии фаъолиятҳоро дар дарс номбар кунед;
- ҳамгирии фаъолиятҳоро муайян намоед;
- мақсади иҷрои ин фаъолиятҳо дар чист?

5. Аз китобҳои дарсии забони модарӣ мавзӯеро интихоб намоед. Дар асоси ҳамгирии байнифаннӣ масъалаҳо тартиб диҳед (нигаред ба «Махзани асрор»).

6. Худбаҳоидиҳӣ

Масъала/Савол	Ҳа	Не	Агар не бошад, чӣ бояд кард?
Оё ман мақсади асосии таълими ҳамгириро фаҳмидам?			
Оё дар дарсҳои худ ҳамгириро истифода мебарам?			
Ман моҳияту зарурати таълими ҳамгирии дохилифаннӣро чӣ тавр мефаҳмам? ...			
Барои такмили дониш, малака ва маҳорати худ оид ба ҳамгирии байнифаннӣ аз воситаҳои сарчашмаҳои зер истифода бурда метавонам: ...			

1. Шеърро хомӯшона хонда барои ифоданок хондан тайёри бинед. Меъёрҳои хониши ифоданокро ба ёд оред.
 2. *Хондед? Бисёр хуб! Биёед, акнун ин шеърро месароем.*
Барои сурудан пеш аз Ҳама ба мо чӣ лозим?

- Чиро бояд ба эътибор гирем?
- Кадом калима ё ибора нофаҳмо аст?
- Тамдиди онро чӣ гуна бояд иҷро кард?
- Ба хотир оред!

Талаффуз Нафаскашӣ 5 Нишаст

Замима ба машғулияти 3

Машки 1. Матнро хонед ва бо мисраъҳои сеюму чоруми шеъри «Тирукамон» муқоиса кунед.

Фаридуно Мехрафзо дар назди тиреза нишаста, боридани борони найсонро тамошо мекарданд. Талу теппаҳои гулзор гӯё зери борон истода оббозӣ мекарданд. Ногоҳ шамоли нимсарде вазид ва як қисми абрҳоро парешон кард. Як тарафи осмон соф шуд ва офтоби дурахшон нурафшонӣ кард. Дар тарафи дигар борон мебориду меборид. Дар ҳамин айём Мехрафзо дар уфук, байни ду теппа тирукамонро дид. Вай ба вачд омада фарёд кард:

- «Тирукамон баромад. Тирукамон!»

Падар аз фарёди духтар ба ташвиш афтада назди онҳо омад. Ӯ фарзандонро машғули тамошои тирукамон дида ба онҳо ҳамроҳ шуд. Он тараф манзараи афсонавӣ намудор буд. Ба теппаю даштҳои гулпӯш, дарахтони ғарқи гул тирукамон зебоии хоса зам мекард. Фаридун аз падар пурсид: Чаро тирукамон мебарояд?

Падар ба осмони нимсофу нимабр нишон дода гуфт:

- Нурҳои офтоб аз паси абрҳо ба сӯи замин ҳаракат намуда, дар роҳ ба қатраҳои борон бархӯрда, мешикананд ва ранг пайдо мешавад. Ҳафт ранги тирукамон.

Машки 2. Матнро хонед ва нависед. Расми тирукамонро тасвир кунед. Тирукамон монанди камон аст. Дар он рангҳои сурх, норинҷӣ, зард, сабз, кабуд, нофармон (нилобӣ), бунафш бо тартиб аз боло ба поён ҷой гирифтаанд.

Машки 3. Матнро хонед, нависед ва бо мисраъҳои ҳафтум ва ҳаштуми шеъри «Тирукамон» муқоиса кунед.

Товус паррандаи зеботарини рӯи замин аст. Парҳои рангоранги товус дили касро мафтун менамояд. Аз замони қадим товусро барои зебу зиннати боғу бӯстонҳои подшоҳон истифода мекарданд. Макони зисти вай аслан Ҳиндустон аст. Хиромидани товус хеле зебо буда, ба шоирон илҳом мебахшад.

7. Хулосабарорӣ

Кори лоиҳавӣ. Таҳияи нақшаи яксоатаи дарси забони модарӣ дар асоси ҳамгирии дохилифанӣ ва байнифанӣ (интихобӣ)

1. Мақсади таълимеро аз Стандарти таҳсилоти ибтидоӣ (ё барнома) интихоб намоед.
2. Барои расидан ба ин мақсад нишондиҳандаҳо таҳия намоед.
3. Барои ҳар як нишондиҳанда фаъолият тартиб диҳед.
4. Пайдарпайии фаъолияти муаллиму хонандагонро дар нақша нишон диҳед.
5. Воситаҳои арзёбии ҳар як нишондиҳандаро муайян кунед.
6. Онро ба тарзи нақшаи яксоатаи дарсӣ пешниҳод намоед.

Инкишофи малакаҳои шунидан

1. Шумо малакаи шунидан (гӯш кардан) -и хонандагони худро такмил медиҳед? Зарурати такмили малакаҳои шуниданро шарҳ диҳед.

2. **Кори дунафарӣ.** Бо намунаи вазифаҳое, ки барои инкишофи малакаҳои шунидан пешниҳод шудаанд, шинос шавед ва гӯед, ки кадоме аз онҳо мақсаднок аст? Фикри худро бо далелҳои «Махзани асрор» асоснок намоед.

Аломатҳои «+» - мувофиқ ва «-» - номувофиқ гузоред.

1.	Ман бо овози баланд мехонам, шумо хомӯшона хат баред, яъне бихонед.	
2.	Гӯш кунед ва калимаҳое, ки <i>ӯ</i> (<i>ӣ</i>) доранд, нависед.	
3.	Гӯш кунед ва гӯед, ки чаро пирамард аз рафтори наберааш хурсанд шуд.	
4.	Ман мехонам, шумо хомӯшона гӯш кунед.	
5.	Бодикқат гӯш кунед ва барои ба саволҳо ҷавоб додан тайёр шавед.	
6.	Гӯш кунед ва гӯед, ки чӣ тавр рӯбоҳ аз чанголи сағҳо халос шуд?	
7.	Матне, ки ҳоло шумо гӯш мекунад, дар бораи сабабҳои ҷеғ задани хурӯс нақл мекунад. Бодикқат гӯш кунед ва гӯед, ки чаро хурӯс ҷеғ мезанад?	

Махзани асрор

Инкишофи қобилияти шунидан (гӯш кардан) бо мақсади

- инкишофи малакаҳои дуруст талаффуз кардан ва навиштан:
 - фарқ ва дуруст талаффуз кардану навиштани овозу ҳарфҳо, аз ҷумла, овоз ва ҳарфҳои **и** ва **ӣ**, **у** ва **ӯ**, **э** ва **е**, **й** ва йотбарсарҳо;
 - дуруст навиштани калимаҳое, ки навишташон аз талаффузашон фарқ дорад (Душанбе/душамбе, тӯб/тӯп);
- малакаҳои гуфтор ва фикрронӣ:
 - муайян кардани жанри матни хондашуда: чӣ хонда шуд? (шеър, чистон, афсона, ҳикоя);
 - бозгӯии нақли муаллим ва дигарон;
 - дарки фикри асосӣ;
 - сарфаҳм рафтан ба моҳияти саволи шунида;
 - дар маҷмӯъ инкишоф додани малакаҳои муошират:
 - гӯш карда тавонистани фикри дигарон,
 - маҳорати суҳанварӣ доштан,
 - таҳаммулпазирӣ, танқидро қабул карда тавонистан,
 - ақидаи шахсии худро ҷимоя намудан,
 - эҳтироми фикри дигарон.

3. Кор дар гурӯҳҳо.

Бо ҳайати гурӯҳ машварат намуда, яке аз талаботи барномаро интихоб кунед ва дар асоси намунаи зер барои инкишофи малакаҳои шунидан фаъолият таҳия созед.

Намунаи татбиқи як талаботи Стандарт (барнома) доир ба инкишофи малакаҳои нутқ: *бозгӯии нақли муаллим, ҳамсинфон ва дигар чизҳои шунида;*

Хонанда гуфтаҳои муаллим, ҳамсинфон ва дигар чизҳои шунидаашро дар ҳолате бозгӯӣ карда метавонад, ки фаъолиятҳои зеринро иҷро кунад:

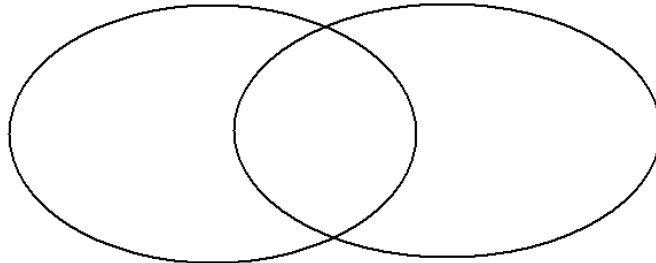
	Фаъолиятҳои тавсияшаванда
1.	Пеш аз шунидани баён (нақл) – муаллим, ҳамсинфон бо луғати нав шинос шавад..
2.	Бодикқат гӯш кардан

3.	Дар хотир гирифтани мазмуни матн
4.	Бозгӯйии нақл бо риояи меъёрҳои забони адабӣ

4. Намунаи фаъолият барои инкишофи малакаҳои шунидан, дар асоси матни «Зоғи тақлидкор» (М. Лутфуллоев, Ф. Шарифов, И. Абдуллоев Забони модарӣ – 4 Душанбе - 2004, сах.106)

Ба расм бодикқат нигоҳ кунед. Дар бораи ин ду парранда чӣ медонед? Онҳоро муқоиса намуда, дар диаграммаи Венн ҷой диҳед (нигаред ба замимаи «Усулҳо»).

Кор аз рӯи расми кабк ва зоғ (вазифаи пеш аз шунидан).

Матро гӯш кунед (муаллим мехонад).

Овардаанд, ки рӯзе зоғе дар парвоз буд. Кабкero дид, ки дар рӯи замин мехиромид ва ба он рафтори дилнишину хушхироми ба худ хос дили бинандаро сайд мекард.

Зоғро хиромидани кабк хуш омад ва орзуи рафтори ӯ дар замири дилаш ҷой гирифт. Пас ба хидмати кабк камар баста, тарки хобу хӯрд карда, дар пайи он тақопӯй пайваста аз паси кабк медавид ва тамошои чилваҳои ӯ мекард.

Эй кабки дарӣ, чилвакунон мегузарӣ,

Лангон – лангон ман аз ақиб меоям.

Рӯзе кабк гуфт:

- Эй тирарухсор ва сиёхтар аз дег мебинамат, ки ҳамвора гирди ман мегардӣ, мақсади ту чист?

Зоғ гуфт:

- Эй хандонрӯйи зеботар аз ҳама парандагон!

Бидон, ки рафтори ту дар сар афтада, муддатест, ки аз паси ту мегардам, ки он рафторро омӯзам ва пеши ҳамсафони худ фахр кунам.

Кабк қаҳ – қаҳа зад ва гуфт:

(Вазифа дар ҷараёни шунидан) Ба саволҳо ҷавоб гӯед:

Ба фикри шумо кабк ба зоғ чӣ гуфт?

Агар шумо мебудед чӣ мегуфтед?

(Шифоҳӣ ҷавоб диҳед. Ҷавобатонро нависед)

- Ҳайҳот – ҳайҳот, ту кучову мо кучоем? Роҳи ман бар вазъи дигар асту ва равиши ту бар вазъи дигар.

Аз ин ҳаёл бигзар ва ин андешаро аз даст бидор. Зоғ ҷавоб дод:

- Ман ки ба коре азм кардам, ба афсуну фасона тарк нахоҳам кард.
Бечора зог муддате аз пайи кабк бидавид, вай рафтори ӯ наомӯхта, рафтори худ
низ фаромӯш кард.

(Ҳусайн Воизи Кошифӣ)

(Вазифа пас аз шунидан) Ба саволҳо ҷавоб гӯед:

Чаро зог рафтори кабкро наомӯхт?

Ба рафтору гуфтори кабк ва зог баҳо диҳед.

Агар ба ҷойи кабк мебудед чӣ кор мекрадед?

Агар ба ҷойи зог мебудед чӣ кор мекрадед?

(Шифоҳӣ ҷавоб диҳед. Ҷавобатонро нависед)

5. Кор дар гурӯҳҳо. Матни «Каду, каду»-ро хонед. Бо ҳайати гурӯҳ машварат намуда, мувофиқи намунаи дар боло оварда барои инкишофи малакаҳои шунидан дар се зина:

- пеш аз шунидан,
- дар ҷараёни шунидан
- пас аз шунидан бо риояи принципи ҳамгирии фаъолиятҳо масъала тартиб диҳед.

Ҳангоми хониши матн (барои шунавондани хонандагон) аз меъёрҳои «Махзани асрор» истифода баред.

Махзани асрор

Дар инкишофи малакаҳои шунидани хонандагон тарзи баёни муаллим нақши муҳим дорад

Фикру андешаи муаллим дар қолаби калима, ибора ва ҷумлаҳои дилнишин ифода меёбад. Ҳадафи асосии он ба дили шунаванда раҳ ёфтани аст. Баёни муаллим бояд тавре сурат гирад, ки шунавандагонро тасхир созад, дар дили онҳо ҳиссиёти шодию хурсандӣ, ғаму андӯхро барангезад. Ин амал ба воситаи чашму гӯш, ҳаракати бадан, имову ишора ва ғайраҳо сурат мегирад, ки онро воситаҳои ғайринутқӣ (ишоратӣ) меноманд.

Воситаҳои ғайризабонӣ:

- **Паралингвистӣ:**
 - оҳанги гуфтор;*
 - ист;*
 - нафас;*
 - тарзи баён (диксия);*
 - суръат (темп);*
- **Экстралингвистӣ:**
 - ҳанда,*
 - гирия;*
 - садоҳои гуногун;*
- **Кинестикӣ: кифасозӣ;**
 - имову ишора;*
 - тарзи нигоҳ;*
- **Проксемикӣ:**
 - тарзи ист;*
 - ҳаракати бадан;*
 - риояи масофа.*

Чараёни муошират бе воситаҳои ғайринутқӣ нотамои мемонад.

Нақши ин воситаҳо аз чӣ иборат аст?

- *ин ё он маълумотро махсусан хотирнишон мекунад;*
- *барои пешакӣ фаҳмидани нутқи гӯянда кӯмак мекунад;*
- *истҳоро дар гуфтор пурра мекунад ё шарҳ медиҳанд;*
- *робитаи байни ҳамсӯҳбатонро нигоҳ медоранд ва ё ба ҷойи калимаю ибораҳои ҷудоғона истифода мешаванд;*
- *бо дермонӣ мазмуни гуфторро такрор мекунад;*
- *барои таъсирбахш шудани нутқ хизмат мерасонанд.*

Муаллим аз воситаҳои ғайризабонӣ фоида бурда метавонад:

- *ба ҳолати рӯҳии хонандагон таъсири мусбати бештар расонад;*
- *диққати хонандагонро ҷалб намояд.*

Инкишофи малакаҳои гуфтан (гуфтор)

1. Масъала. Хонандаи синфи якум вақте ба мактаб меояд, аллакай гуфтугӯ карда метавонад. Ин амалро вай дар хонавода, хангоми бозӣ бо ҳамсолон ва калонсолон иҷро менамояд. Оё дар онҳо инкишоф додани малакаҳои гуфтан лозим аст? Аввал дар танҳои, сипас бо шарикӣ худ маслиҳат намуда, фикри худро гӯед.

2. «Махзани асрор»- ро хонед ва ба савол ҷавоб гӯед. Инкишофи малакаҳои гуфтан барои чӣ даркор аст?

Махзани асрор
Малакаҳои гуфтор бо мақсади

- риояи меъёри забони адабӣ;
- интихоби калимаҳо ва дар ҷойи худ истифода намудани онҳо;
- ҳусни баён;
- ақидаи шахсии худро ҳимоя намудан;
- истифода бурдани зарбулмасал, унсурҳои тасвир, муҳокима ва ибораҳои зебо;
- аз қатъият дар гуфтор даст кашидан;
- барои исботи фикри худ далел овардан;
- таҳлил, таркиб, мухтасар ва хулоса кардан **инкишоф дода мешаванд.**

Малакаҳои гуфторро тавассути маҳорати саволдиҳӣ (савол бояд хонандаро барои ҷавоб гуфтан ҳавасманд намояд), қор аз рӯйи расм ва бозиҳои гуногун инкишоф додан мумкин аст.

4. Бо ҳайати гурӯҳ машварат намуда, яке аз талаботи барномаро интихоб кунед ва дар асоси намунаи зер барои инкишофи малакаҳои гуфтан фаъолият таҳия созед.

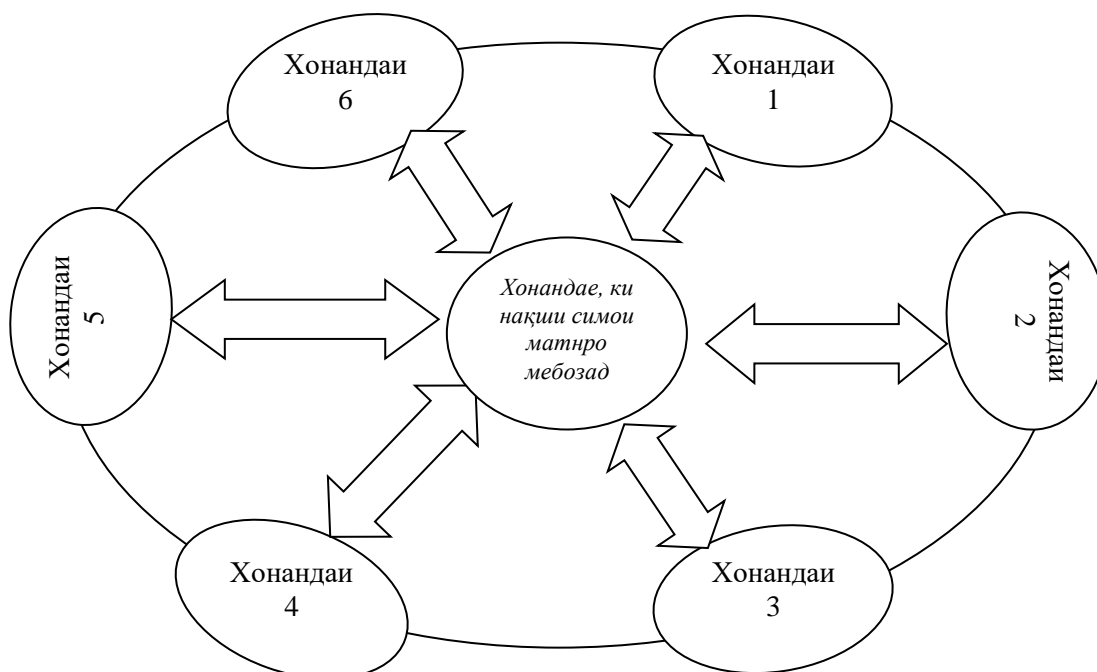
Намунаи татбиқи як талаботи Стандарт (барнома) доир ба инкишофи малакаҳои гуфтан **тартиб додани нақли шифохӣ аз рӯйи расм**

Хонанда аз рӯйи расм дар ҳолате нақл тартиб дода метавонад, ки фаъолиятҳои зеро иҷро кунад:

Фаъолиятҳои тавсияшаванда	
1.	Мушоҳидаи расм
2.	Номбар кардани ашёи дар расм тасвирёфта
3.	Муайян кардани алоқамандии байни ашёи дар расм тасвирёфта
4.	Тартиб додани нақл мурағаб
5.	Риоя намудани меъёрҳои забони адабӣ

5. Фаъолияти «Мавзеи тафсон» (маҳорати саволдиҳӣ, нигаред ба замимаи шарҳи усулҳо)

Матни «Замима» - ро хонед. Меъёрҳои боби «Арзёбии ташаккулдиҳанда» ва саволҳои дар замима овардаро истифода карда, доир ба мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед. Симоеро аз матн интихоб намоед. Ба ӯ савол диҳед.

Намунаи саволхое, ки хонандагонро ба ҷавоб гуфтан ҳавасманд мегардонанд.

1. Бо симои матн дӯст будан меҳохӣ? Ҳа! Барои чӣ? Не! Чаро?
2. Агар ту ба ҷойи он симо мебудӣ, чӣ мегуфтӣ?
3. Оё дуруст рафтор кард?
4. Ёро чӣ маҷбур намуд, ки чунин рафтор кунад?
5. Кадом хислатҳои ӯ ба ту маъқул шуданд (нашуданд)? Чаро?
6. Муносибати вай бо дигарон хуб аст?
7. Чӣ маслиҳат меодӣ?
8. Меҳостӣ, ки яке аз симоҳои матн бошӣ?
9. Агар симоҳои матн дар синфи шумо мебуданд, дар ҳаёти синфи шумо ягон дигаргунӣ мешуд?
10. Ҳангоми хондан кадом ҳиссиёт туро фаро гирифт?
11. Кадом ибораҳо бештар ба ту маъқул шуданд?

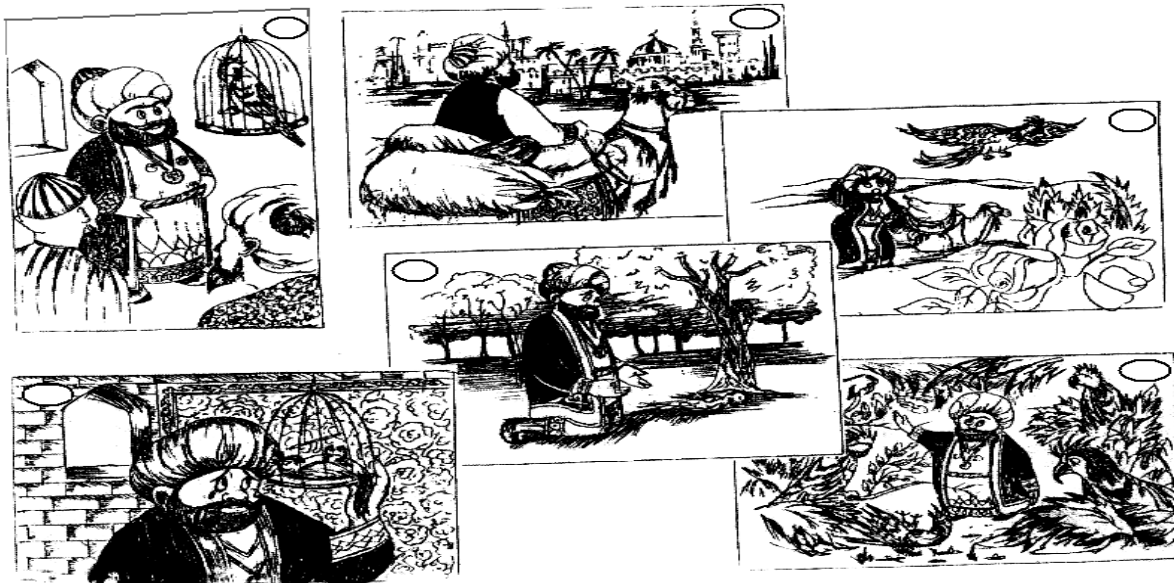
6. Муҳокима.

- Ба фикри шумо ин фаъолиятро дар кадом лаҳзаи дарс истифода кардан мумкин аст?
- Ин фаъолиятҳоро боз дар кадом дарсҳо истифода карда метавонем?
- Аз ин фаъолият хонандагон кадом малакаю маҳоратҳои худро инкишоф медиҳанд?

7. Кор дар гурӯҳҳо. Кор аз рӯи расм.

Гурӯҳи 1. Ба расмҳо бодикқат нигоҳ кунед. Мазмуни расмҳоро муҳокима намоед. Онҳоро ба тартиби муайян гузоред (дар дохили давраҳо рақам гузоред).

Аз рӯи мазмуни он ҳикоя тартиб диҳед.

Гурӯҳи 2. Расмро бодикқат аз назар гузаронед. Аз рӯи он ҳикоя тартиб диҳед. Ҳикояро нақл кунед.

Гурӯҳи 3. Расмро бодикқат аз назар гузаронед. Аз рӯи он афсона тартиб диҳед ва дар он ҳолати эмотсионалии симоҳои расмро нишон диҳед. Онро баён кунед.

Гурӯҳи 4. Расмро бодикқат аз назар гузаронед. Аз рӯи он ҳикоя тартиб диҳед. Ҳикояро аз номи шахси ғоиб (шахси сеюми танҳо) баён кунед.

Кори лоиҳавӣ. Таҳияи нақшаи яксоатаи дарси забони модарӣ дар асоси инкишофи малакаҳои гуфтан ва шунидан (интихобӣ)

1. Мақсади таълимиро аз Стандарт ё барнома интихоб намоед.
2. Нишондиҳандаҳои расидан ба ин мақсадро таҳия намоед.
3. Барои ҳар як нишондиҳанда фаъолият тартиб диҳед.
4. Пайдарпайии фаъолияти муаллиму хонандагонро дар нақша нишон диҳед.
5. Воситаҳои арзёбии ҳар як нишондиҳандаро муайян кунед.
6. Онро ба тарзи нақшаи яксоатаи дарсӣ пешниҳод намоед.

III. Инкишофи малакаҳои хондан

1. Ба саволи зер ҷавоб диҳед:

2. Кори дунафарӣ.

Фаъолиятҳои дар зер овардаро хонед ва муайян кунед, ки ба кадом мақсад сурат мегиранд?

Кадам фаъолиятҳои дигарро бо мақсади инкишофи малакаҳои хондан истифода мебаред?

№ фаъолият	мақсад
1	
2	

Фаъолиятҳо доир ба хондан

1

Муаллим пешакӣ дар лавҳи синф доир ба матн якчанд савол менависад. Аз хонандагон хоҳиш менамояд, ки аввал ҳар як саволро бо диққат хонанд. Баъд матни китобро хомӯшона хонда ба саволҳо ҷавоб ёбанд. Ҷавобҳои худро бо далелҳо исбот намоянд.

2

Омӯзгор сатрҳои шеърро бурида ба гурӯҳҳо тақсим менамояд ва вазифа мегузорад, ки сатрҳои шеърро бо тартиби муайян гузоранд ва ифоданок хонанд.

3

Аз хонандагон талаб карда мешавад, ки ҳар як сархати матнро бо овози баланд хонанд.

5

Омӯзгор пешакӣ доир ба дарс ҳарфҳои бурида тайёр мекунад. Ҳарфҳоро дар пеши хонандагон гузошта аз онҳо талаб менамояд, ки аз ҳамин ҳарфҳо калимаҳо тартиб диҳанд. Баъд калимаҳои тартибдоддаашонро хонанд.

4

Бо шарикатон маслиҳат намуда, нақшҳоро байни ҳам тақсим кунед ва аз рӯи нақш хонед.

6

Муаллим пешакӣ дар лавҳи синф ҷадвалро кашида, номи мавзӯро бо хонандагон муайян менамояд ва супориш медиҳад, ки аввал сутуни якум (медонам)-ро пур кунанд, яъне чиро доир ба ин мавзӯ медонанд. Дар сутуни дуюм боз чиро доир ба ин мавзӯ доништан мехоҳанд, нависанд. Сутуни сеюмро баъди хондани мавзӯ пур мекунанд

Медонам

Мехоҳам
донам

Доништан

Порчаи матнро дар лавҳи синф нависед. Онро як бор тез хонед. Аломатҳои китобатро ба назар нагиред. Аз хонандагон пурсед, ки оё ин тарзи хониш дуруст буд ё не? Агар ҳа, исбот кунанд чаро? Агар не исбот кунанд, ки чаро ин хел фикр доранд?

7

Омӯзгор матнро ба қисмҳо ҷудо намуда хоҳиш менамояд, ки қисмҳои пареиони матнро хонда ҷобачо гузоранд ва мазмунашро нақл кунанд

9

8

Омӯзгор якчанд калимаи душворфаҳмро дар лавҳи синф навишта аз хонандагон талаб мекунад, ки бо навбат калимаҳоро бо овози баланд хонанд.

1

Бо фармони «сар қардем» ба хондан шурӯъ кун.

1. Лабонатро маҳкам зер кун.
2. Танҳо бо ҷаҳшонат хон.
3. Бихон ва калимаҳои нофаҳморо хат каш ё навис.
4. Ба саволҳои зерини матн ҷавоб гӯй.
5. Ҷавоби худро бо шарикат муҳокима намо.

11

Лаҳзаи дамгирӣ. Иҷрои машқҳои, ки дастгоҳи нутқ ва нафасро инкишоф медиҳанд.

1. Машқи нафас: «пуфакро дам кун», «ҷойро хунук кун», «гули қоқуро пуф кун», «шамъро хомӯш кун».
2. Машқи овозӣ: хондани тезгӯякҳо, шеърҳо, (тез, оҳиста, паст, баланд, хомӯшона ва ба тадриҷ баланд ва баръакс).

Махзани асрор

Мақсадҳои хондан

Хондан барои аз назар гузаронидан.

Мақсади ин навъи хониш-тахминан шинос шудан бо матн ё китоб.

Ҷойҳои асосии хониш барои аз назар гузаронидан: сарлавҳа мундариҷа, пешгуфтор, хулоса, номи адабиёт.

1. Хондан барои шиносӣ.

Мақсади ин навъи хониш-шиносоии умумӣ бо мазмуни матн, муайян намудани мавзӯ ва жанр.

2. Хондан барои ҷустуҷӯ ва дарёфти ахбори нав.

Мақсади ин навъи хониш дарёфт намудани

- калимаҳои даркорӣ,
- ҷудо кардани имло ва воҳидҳои грамматикӣ;
- ҷудо кардани калимаҳо аз рӯйи савол ё саволгузори калимаҳо

3. Хондан барои дарк ё кашфи маънои матн.

Мақсади ин навъи хониш – пурра ва амиқ фаҳмидани ахбори дар матн ҷо додашуда, ҷудо кардани фикри асосии матн (гоя);

- муайян кардани калимаҳои нофаҳмо, муайян намудани мавқеи мулриф ва муносибати худ ба мазмуни матн, баҳо додан ба рафтор, гуфтори симоҳои матн, муқоиса ва таҳлили он;
- нақл кардани мазмун;

2. **Кор дар гурӯҳҳо.** Бо ҳайати гурӯҳ машварат намуда, яке аз талаботи барнома ро интихоб кунед ва дар асоси намунаи боло барои инкишофи малакаҳои хондан фаъолият таҳия созед.

Намунаи татбиқи як талаботи Стандарт ё барнома: инкишофи малакаҳои хондан: **сарлавҳагузорӣ кардани матнҳо**

Хонанда ба матни хондааш дар ҳолате сарлавҳагузорӣ карда метавонад, ки фаъолиятҳои зеринро иҷро кунад:

	Фаъолиятҳои тавсияшаванда
1.	Хониши хомӯшона
2.	Муайян кардани мазмуни матн
3.	Муайян кардани фикри асосии матн
4.	Аз фикри асосӣ ҷудо кардани калимаи муҳим
5.	Сарлавҳа гузоштан ба матн

4. **Кор дар гурӯҳҳо.** Мазмуни расмҳои зеро муайян кунед ва ба саволҳо ҷавоб гӯед:

a. дар вақти хондан кадом душвориҳо мушоҳида мешаванд?

b. барои баргараф намудани ин камбудихо кадом фаъолиятҳоро анҷом медиҳед?

оооллууу
нннооннн,
лллооо – лллааа
шшшооо – нннааа

о – лэ – у
нэ – о – нэ
лэ – о – лэ – а
шэ – о – нэ – а

Махзани асрор

Шарти асосии дуруст хондану навиштан таҳлилии овозию ҳарфист.

Таҳлили овозӣ – ҳарфӣ чист ва он чӣ тавр мешавад?

Барои таҳлили овозӣ – ҳарфӣ калимаҳоро аз нутқи мураббаҷҳо ҷудо намудан зарур аст. Чунин калимаҳоро зарур меномем, ки дар аввал, мобайн ё охири онҳо овози нав вучуд дорад. Таҳлили овозӣ мад кашида талаффуз кардани овозҳои алоҳидаи калима аст. Ҳарфҳоро не, овозҳоро талаффуз мекунем. Масалан: оооллууу, лллооллааа, шшшоооннааа.

Танҳо баъди таҳлили буррою баланд талаффуз кардани овозҳои дуруст шинохтани ҳарф ба хониш сар мекунем.

Дар хотир дошта бошед!

Воҳид ё ченаки хурдтарини хониш ҳичо аст, он гоҳ калима.

5. Кор дар гурӯҳҳо.

а) пирамидаи «Хониш»-ро аз назар гузаронед. Тартиби ҷойгиршавии онҳоро муҳокима кунед.

б) матни «*Махзани асрор*»-ро хонед ва нақшаи зерро пурра намоед.

«Рӯзномаи дубахша»

Иқтибос	Шарҳи иқтибос
---------	---------------

	(Чӣ? Кай? Дар кучо? Барои чӣ? Чӣ тавр?)
«Хониши дуруст»
«Хониши равон»
«Хониши шууроно»
«Хониши ифоданок»

Махзани асрор

Хониши дуруст

Чаро ин сифати хониш дар ҷойи аввал гузошта шудааст? Ибтидои ҳамаи фаъолиятҳои шогирдон аз хондан шурӯъ мешавад ва ҳадафи асосӣ ин аст, ки хониш аз ҳар ҷиҳат дуруст бошад. Зинаҳои хониши дуруст:

- машқҳои тақлиди овоз;
- таҳлили овозӣ;
- талаффузи дурусти овозҳо;
- хониши равони ҳиҷоӣ;
- хониши равони калима.

Агар талаффузи овозҳо ва хондани онҳо дар калимаҳо дуруст ва пай дар пай ба роҳ монда шавад, хонандагон дуруст хонданро ёд мегиранд. Барои ба ин мақсад ноил шудан фаъолиятҳои гуногун, аз ҷумла бозиҳои истифода бурдан лозим аст. (Нигаред ба замима).

Хониши равон

Баъди раванқ додани хониши дуруст бояд кӯшиш намуд, ки шогирдон матро равон бихонанд, зеро хониши равон барои фаҳмидани маъно нақши асосиро мебозад. Барои инкишоф додани хониши равон дар баробари пайвасти хондан шарҳи калимаҳои душвор пеш аз хондан хеле муҳим аст. Чунин тарзи кор имкон медиҳад, ки хонандагон бо ин калима чанд маротиба вохӯрда шинос шаванд. Усули дигар хониши хомӯшона мебошад. Хониши хомӯшона як камбудӣ дорад: дурустии онро муаллим назорат карда наметавонад. Аз ин рӯ пеш аз хондани хомӯшона муаллим ягон вазифа ё савол мегузорад ва хонандагон ҳангоми хондан ба ин савол ҷавоб меҷӯянд.

Хониши шууроно

Мақсади асосии хониши дуруст ва равон дар он аст, ки хониши шууронои талабагонро таъмин намояд. Хониши шууроно хонишест, ки талабагон маънои қизи хондашонро бифаҳманд. Хониши шууроно вақте муяссар мегардад, ки:

- ⇒ маънои ҳар як луғати матн;
- ⇒ алоқа ва муносибати калимаҳо дар ҷумла;
- ⇒ муносибати фикр дар матнҳои комил фаҳмида дарк карда шавад.

Хониши ифоданок

Ин сифатро дар хониш муҳимтарин сифат мешуморанд. Хониши ифоданок ҳамчун яке аз санъатҳои каломӣ бадеӣ ба чанд омил дигар вобастааст. Масалан, ба адабиётшиносӣ (назм, наср, вазн, маҷоз, ташбеҳ, муболиға...), забоншиносӣ (фосила, таваққуф, аломатҳои китобат, оҳанг, зада, таъбир,..) психология (задаи маъноӣ, задаи мантиқӣ, ҳолати вазъияти иштироккунандагони асар). Муҳимтарин ҷузъи таркибии хониши ифоданок риояи оҳанги хониш мебошад.

✓Тобиши оҳангӣ доштани хониш:

- оҳанги хонише, ки аз мазмуни матн бармеояд
- оҳанги хонише, ки аз аломатҳои китобат бармеояд

✓Мувофиқати суръати хониш ва ҳолати ҳассоси мазмуни матн (нигаред ба замима).

6. Намунаи як фаъолияти инкишофи малакаҳои хондан

1. Матнро хонед ва гӯед, ки чаро Бобои Ҳаким аз синфхона шоду хурсанд баромад?

Бобои Ҳаким як мӯйсафеди солхӯрдаи нуронӣ аст. Ӯ аз нисф зиёди умрашро ба касби пуршарафи муаллимӣ сарф кардааст. Шогирдони вай дар соҳаҳои гуногун фаъолият менамоянд. Ҳамеша аз аҳволи ӯ хабар гирифта меистанд. Вай бо шогирдони худ фахр мекунад. Бобои Ҳаким дар як ҷо ором намешинад. Ҳарчанд ба нафақа баромада бошад ҳам, зуд – зуд ба мактаб меравад. Аз ҳолу аҳволи шогирдонаш, ки имрӯз дар мактаб дарс мегӯянд, хабар мегирад. Имрӯз ҳам вай аз рӯи одат ба мактаб равон шуд. Дари синфхонаеро, ки охири маротиба дарс гуфта буд, кушод. Муҳайё Шарифӣ, муаллимаи синфи 4, ки омадани устои худро интизор набуд, аз ҷой бархосту давида ба пешвозаш баромад. Ӯ аз омадани устои худ шод шуд.

-Биёед, устод. Ман бисёр хурсандам, ки ба хабаргирии мо меоед.

Вай муаллимо ба ҷойи худ нишонд.

-Имрӯз бахшида ба иди бонувон хонандагони мо шеърҳо тайёр кардаанд. Хуб мешуд, ки якҷоя онҳоро мешунидем, - гуфт муаллима.

Бобои Ҳаким ба ин таклиф розӣ шуд. Писарону духтарон як-як ба назди лавҳи синф баромада, дар васфи забони модарӣ, Ватан, модар, шеърҳо мегуфтанд. Шеърҳои онҳо пур аз меҳру садоқат, пур аз ифтихори миллӣ буданд. Вақти ба шеърҳои онҳо гӯш додан пирамардро ҳиссиёти гуворо фаро гирифт. Ӯ аз забондонию шеърҳои хонандагон лаззат мебурд. Фахр мекард, ки насли оянда ба забону миллати худ бепарво нест. Дарс тамом шуд. Бобои Ҳаким ҳам ба Муҳайё Шарифӣ ва ҳам ба шогирдони ӯ ташаккур гуфта, хайрухуш намуд. Аз синфхона берун омада, хушҳолона ба сӯи хона равон шуд.

- 1. Сабаби хурсанд шудани Бобои Ҳаким дар чист?*
- 2. Агар чунин воқеа бо шумо рух дода бошад, онро баён кунед.*
- 3. Ҷумлаҳои 1-уму 5 –умро нависед. Гӯед, ки калимаҳои **ӯ**, **вай** ба ҷойи кадом исми истифода шудаанд?*
- 4. Бо ҷонишинҳои **ман**, **ту**, **вай**, **ӯ**, **мо**, **шумо**, **онҳо** ҷумла тартиб диҳед.*
- 5. Дар васфи забони модарӣ, Ватан, модар шеърҳоро ба ёд оред ва ифоданок хонед.*
- 6. Гӯед, ки ҳангоми аз дигарон шунидани шеър кадом ҳиссиёт шуморо фаро гирифт.*

Ба фикри шумо минбаъд бо мӯйсафед чӣ ҳодиса рух медиҳад? Фикри худро бо 1 -2 ҷумла нависед.

Дар саҳни мактаб ба воқеае рӯ ба рӯ шуд, ки ба якборагӣ хотирашро ошуфта кард. Ҳамон бачаҳое, ки чанд лаҳза пеш бо шеърҳои забондонию худ мӯйсафедро ба хайрат оварда буданд, бо тамоми овоз якдигарро дашном дода, нисбат ба модари хамдигар суханҳои қабех мегуфтанд. Бобо ба онҳо нигарист. Чашмони мӯйсафедро ториқе фаро гирифт. Дар гӯшҳояш ҳамоно дашному суханҳои қабехи бачагон садо медод. Баъди чанде ба худ омад. Як писари чингиламӯйро аз байни онҳо ба назди худ даъват кард. Вай бо дили нохоҳам ба назди бобо омад.

1. Ба фикри шумо Бобои Ҳаким он писарро сарзаниш мекунад ё не? Бо ду ҷумла ҷавоб нависед.

-Писарам, биё, як лаҳза бо ман нишин, ба ту гап дорам, - гуфт мӯйсафед. Писарак розӣ набуд, ки бо ин мӯйсафед нишинад, аммо устои муаллима будани ӯро ба ёд оварду ноилоҷ нишаст.

-Ту чӣ ном дорӣ? –пурсид Бобои Ҳаким.

-Номи ман -Шараф.

-Гӯш кун, писарам, агар мабодо касе туро дашном диҳад, худро чӣ гуна ҳис мекуни?

Шараф ки мунтазири гӯшмол ё дашноми мӯйсафед буд, аз ин тавр ранг гирифтани сӯхбат дар хичолат монд. Мӯйсафед суханашро бори дигар такрор кард.

2. Агар шуморо дашном диҳанд, чӣ кор мекунад? Бо ду ҷумла ҷавоб нависед.

Шараф ба гап даромад.

-Агар маро ягон кас дашном диҳад, медонед, чӣ кор мекунам? Ба падару бародарам шикоят мекунам, то ҷазои ӯро диҳанд.

- Ана, дидӣ, писарам, ба ту маъкул нест, ки дашном шунавӣ. Пас чаро дигаронро дашном медиҳӣ?

3. *Шумо ба ин савол чӣ ҷавоб медодед? Бо ду ҷумла ҷавоб нависед.*

Шараф дар як ҳолати нугувор монд. Ӯ чӣ гуфтанахро намедонист. Аз шарм суп – сурх шуда буд. Бо як азоб ба сухан даромад:

-Бобо, бубахшед. Ман хатои худро фаҳмидам. Бовар кунед, дигар ҳеч гоҳ ҳеч касро дашном намедиҳам.

Бобои Ҳаким ба ӯ гуфт:

-Офарин! Ман ба ту бовар мекунам. Рав, писарам, дарс хон. Фаромӯш накун, ки бузургон фармудаанд:

Ҳар бад, ки ба худ наменписандӣ,
Бар ман макун, эй бародари ман.
Гар модари хеш дӯст дорӣ,
Дашном мадеҳ ба модари ман

(Саъдии Шерозӣ).

4. *Ба фикри шумо, Шараф аз дашному суханҳои қабех даст мекашад?*

5. *Шумо мебудед, чӣ кор мекардед?*

6. *Оё дар миёни шумо ҳам чунин бачагон ҳастанд?*

7. *Биёед, ба онҳо маслиҳат медиҳем.*

8. *Ба шарикатон маслиҳат намуда, қисмҳои 3 – 5-ро аз рӯйи нақш хонед.*

Махзани асрор

Зинаҳои кор бо матн

Зинаи аввал (то хондан)

✓ *Мазмуни фаъолият дар зинаи аввал:*

таҳлили сарлавҳа, номи муаллиф, сохтори матн, аз назар гузаронидани ороиши он;

2) пешгӯӣ кадани мазмуни матн (ба фикри шумо, дар матн сухан дар бораи чӣ меравад?);

3) муайян намудани мақсад ва стратегияи хониш.

Усулҳои самараноки кор бо матн, ки дар ин зина истифода мешаванд: ангиши зеҳн, гузориши проблема, «Дарахти пешгӯйиҳо» занҷири калимаҳои асосӣ, машқҳои озоди навиштан.

Зинаи дуюм- хондан барои дарёфт ё кашфи маънӣ

✓ *Мазмуни фаъолият дар зинаи дуюм:*

усулҳои «Хониши ботаваққуф», нишонагузории матн « ИНСЕРТ», «Рӯзномаи дубахша / себахша», нақшаи саволҳо (фактологӣ ва эҷодӣ) ва ғайра.

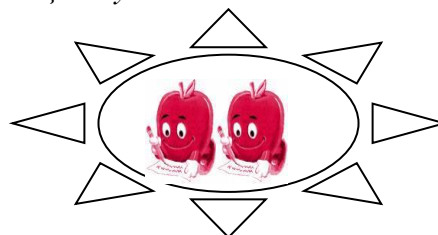
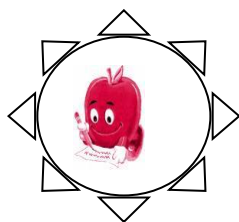
Зинаи сеюм (баъди хондан).

✓ *Мазмуни фаъолият дар зинаи сеюм:*

- синквейн, кластер,
- эссе,
- саволҳо аз рӯйи таксономияи Блум

III. Инкишофи малакаҳои навиштан

1. Масъала: мақсади таълим додани хатро дар дафтар қайд намоед. Дунафарӣ фикрҳоятонро муҳокима намуда, як ақида пешниҳод кунед.

2. Масъала. Порчаи зерро хонед ва сабаби бадхат будани муаллифро муайян кунед.

«Ман машқи хатро тамоm кардам...
Лекин ман чунон бад менавиштам, ки хати маро ба ғайр аз худам ҳеҷ кас хонда наметавонист.
Ҳатто баъзе калимаҳои худ навиштаамро баъд аз чанд рӯз худам ҳам хонда наметавонистам.
Ҳарчанд бо гузаштани вақтҳои бисёр дар натиҷаи бисёр навиштан хатам як андоза дуруст шуда бошад ҳам, то ҳол ман бадхати гузаро ҳастам...»
(Садриддин Айни. Ёддоштҳо. - Душанбе 198... сах.)

3. Кор дар гурӯҳҳо

а) Душвориҳои кӯдаконро дар вақти навиштан номбар кунед ва роҳҳои бартараф намудани онро нишон диҳед.

б) Барои синфҳои 1,2,3,4 кадом меъёрҳоро барои инкишофи малакаҳои навиштан ба инобат мегиред.

4. Кори дунафарӣ. Фаъолиятҳои дар зер овардари хонед ва муайян кунед, ки ба кадом мақсад сурат мегиранд?

Кадом фаъолиятҳои дигарро бо мақсади инкишофи малакаҳои хондан истифода мекунед?

№ фаъолият	мақсад
1	
2	

Фаъолиятҳо доир ба навиштан

1 **Навиштани ҷумла аз калимаҳои пароканда:**

Ба ҳар гурӯҳ муаллим калимаҳои пароканда дода, супориш медиҳад, ки аз калимаҳо ҷумла созанд ва нависанд. Мисол: кард, офтоб, нури, ҳама, равшан, бо, худ, чоро.

Офтоб бо нури худ ҳама чоро равшан кард.

3 **Навиштани калимаи мувофиқ**

Якчанд ҷумлаҳо дар лавҳи синф нависед. Ба ҷойи баъзе калимаҳо нуқтаҳо гузored. Калимаҳои партофташударо дар зер нависед.

Ба хонандагон супориш диҳед, ки аввал ҷойҳои холиро пурра кунанд, баъд ҷумлаҳо хонанд ва нависанд. Масалан: Ман ба ... рафтам ва ... харидам (мактаб, бозор, хона, саҳро...)

2 **Навиштан бо латтаи тар:**

а) Омӯзгор дар лавҳи синф бо латтаи тар шакли ҳарфҳо менависад. Якчанд хонандагонро даъват карда талаб менамояд, ки аз болои он шакл бо бӯр нависанд.

б) Хонандагон шакли (ё элементи) ҳарфҳо менависанд. Хонандагони дигар баромада, бо латтаи тар ҳамон ҳарфҳо тоза мекунанд.

в) Хонандагон бо ангушт тарзи навишти ҳарфҳо дар рӯи миз машқ мекунанд

4 **Навиштани калимаҳои ҳаммаъно:**

Муаллим калимаҳои (дунё, рафиқ, осмон, ватан, офтоб)-ро дар сутуни аввал менависад. Дар сутуни дуюм калимаҳои ҳаммаъноро менависад: фазо, олам, ҷаҳон, гетӣ, дӯст, ҷӯра, меҳан, кишвар, диёр, хуршед. Хонандагон калимаи ҳаммаъноро ёфта менависанд.

5 **Навиштани ҳикоя:**

Ба як хонанда супориш диҳед, ки ҳикояи шиносро нақл кунанд. Ба хонандаи дуюм супориш диҳед, ки ҳикояро давом диҳад ва ҳамин тарз корро бо дигар хонандагон ҳам давом диҳед. Сонӣ хонандагон ҳикояро пурра менависанд.

6 **Навиштани номи ашё:**

Дар лавҳи синф расмҳо часпонда мешаванд. Хонандагон ба расмҳо нигоҳ карда аз рӯи он ҳикоя менависанд.

7 **Навиштани нақл:**

а. Хонандагон дар синф воқеаи ба қарибӣ рухдодаро баён мекунанд.
б. Ҳикояро аширо фардӣ тасвир мекунанд.
в. Мазмуни расмро бо ду - се ҷумла менависанд.

г. Кори иҷрокардари дар гӯшаи «Навигариҳо» мечаспонанд.

Навигариҳо бояд ҳар ҳафта иваз карда шаванд.

Навиштани ҷумлаҳо аз рӯи ребус:

Махзани асрор

Барои ташаккул додани муносибати мусбат барои омӯзиши хат дар синфҳои ибтидоӣ мақсадҳои зеринро ба эътибор гирифта лозим меояд.

1. Фароҳам овардани шароити хуби забонамӯзӣ, ки дар он эҷодкорӣ мавқеи асосиро ишғол менамояд.
2. Ҳар як хонанда бояд бо маводе, ки ба қобилияти азхудкунии вай мувофиқ аст, таъмин бошад.
3. Хонандагонро тайёр кардан даркор аст, ки навиштанро яке аз беҳтарин воситаҳои забонамӯзӣ ҳисобанд.
4. Кӯшиши кардан лозим, ки ҳар як фаъолияти барои навиштан вобаста шавқовар ва фаҳмо бошад.
5. Ҳар як кӯшиши хонанда барои навиштан бояд қадр карда шавад.
6. Навиштаҳои хонандагонро эҳтиёткорона ва бо мулоҳиза мувофиқи дараҷаи ташаккулашон таҳрир намоед..
7. Ба хонандагон имконияти ба тарзҳои гуногун омӯхтани хатро таъмин намоед.
8. Кӯшиши намоед, ки қӯдакон бо роҳҳои гуногун ва ба шахсони дигар навиштанро омӯзанд.
9. Ба хонандагон барои муҳокима, банақшагирӣ, таҳрир ва аз нав дида баромадани навиштаҳои худ имконият фароҳам оред.
10. Хонандагонро барои мустақилона ва раво навиштан рӯҳбаланд созад.
11. Муҳим будани пешниҳоди навиштанро махсус қайд намоед.
12. Хонандагон доир ба фарқи байни нутқи хаттӣ ва шифоҳӣ огоҳ бошанд.

Махзани асрор

➤ Хат (навиштан) дар таълими синфҳои ибтидоӣ яке аз малақаҳои асосӣ мебошад. Малақае, ки дар асоси он малақаҳои дигар инкишоф меёбанд. Аз ин рӯ хонандае, ки малақаҳои навиштанро азхуд намекунад, дар омӯзиши на танҳо забон, балки дигар фанҳо низ ақиб мемонад.

➤ Худи чараёни навиштан аз чихати равонӣ ва физиологӣ мураккаб аст. Ҳангоми навиштан системаи асаб, узвҳои бинӣ, шунавоӣ (бахусус дар имло) ва бисёр мушакҳои бадан якҷоя фаъолият менамоянд.

Ин маънӣ дар ашъори гузаштагони мо низ қайд шудааст:

Навиштан зи гуфтан муҳимтар шинос,

Ба гоҳи навиштан ба ҷо ор хуш

(Масъуди Саъд)

Малақаҳои навиштан бо мақсади

- дар ҳаёти шахсӣ, таҳсили минбаъда ва касбомӯзӣ истифода бурдан;
- донишҳои дар чараёни шунидан, хондан, гуфтан андӯхтаро такмил додан.

5. Бо ҳайати гурӯҳ машварат намуда, яке аз талаботи Стандарт ё барномаро интихоб кунед ва дар асоси намунаи боло барои инкишофи малақаҳои навиштан фаъолият таҳия созад.

Намунаи татбиқи як талаботи Стандарт (барнома) доир ба инкишофи малақаҳои навиштан: **навиштани нақли хаттӣ**

Хонанда ба шарте нақли хаттӣ навишта метавонад, ки фаъолиятҳои зеринро иҷро кунад:

	Фаъолиятҳои тавсияшаванда
1.	Бодикқат матро гӯш кардан
2.	Нақл кардани мазмуни матн
3.	Ба қисмҳои ҷудо кардани матн
4.	Ба ҳар қисм сарлавҳа гузоштан
5.	Тартиб додани нақша
6.	Навиштани нақл
7.	Зебо, беғалат ва покиза навиштан

Кори лоиҳавӣ. Таҳияи нақшаи яксоатаи дарси забони модарӣ дар асоси инкишофи малакаҳои хондан ва навиштан (интиҳобӣ)

1. Мақсади таълимиро аз Стандарт интиҳоб намоед.
2. Нишондиҳандаҳои расидан ба ин мақсадро таҳия намоед.
3. Барои ҳар як нишондиҳанда фаъолият тартиб диҳед.
4. Пайдарпайии фаъолияти муаллиму хонандагонро дар нақша нишон диҳед.
5. Воситаҳои арзёбии ҳар як нишондиҳандаро муайян кунед.
6. Онро ба тарзи нақшаи яксоатаи дарсӣ пешниҳод намоед.

Таълими грамматика ва имло

1. Бозии «Бинго». Гӯед, ки аз ин бозӣ хонандагон чӣ гуна малакаву донишхоро ба даст меоранд?

2. **Масъала.** Мақсад аз таълим додани грамматика дар синфҳои ибтидоӣ чист?

3. **Кор дар гурӯҳҳо.** Нақши таълими грамматикаро дар инкишофи нутқи хонандагон нишон диҳед. Дар гурӯҳатон аз рӯйи мавзӯӣ ҷавобҳо тайёр намоед:

ИСМ Гурӯҳи 1	СИФАТ Гурӯҳи 2	ФЕЪЛ Гурӯҳи 3	АЪЗОҲОИ ҶУМЛА Гурӯҳи 4
------------------------	--------------------------	-------------------------	--------------------------------------

4. Муҳокимаи кори гурӯҳӣ.

Маҳзани асрор

Таълими грамматика ба кадом хотир? «Моҳияти амалии таълими грамматика ва имло дар он аст, ки бачаҳо соҳиби нутқи гуфторию навиштории дуруст гардида, ба ҳодисаҳои забон аз нуқтаи назари фаҳмиши мантиқ назар мекунанд ва маълумоти гирифташонро дар амал татбиқ карда метавонистагӣ мешаванд. Ишораи охирин дар мавриде имконпазир мегардад, ки дар таълим алоқаи мустаҳками назарияю амалӣ ба ҳисоб гирифта шавад. Дар акси ҳол мумкин аст талабагон назарияи забон – грамматикаро ба ҳубӣ омӯзанд, вале мақсадашонро даҳанакию хатгӣ мувофиқи меъёри грамматикӣ забони адабӣ баён карда натавонанд. Аз ин ҷо дар байни назарияю амалия номувофиқатӣ, ҷудой ба амал меояд. ... Вазифа на аз он иборат аст, ки бача гӯяду нависад, балки он аст, ки дуруст гӯяду бехато нависад, тарзи ифодаи фикрашро идора карда тавонад» (М.Лутфуллоев. «Асосҳои таълими ибтидоии забони модарӣ», сах.242.)

Омӯзиши грамматика ва имло дар синфҳои ибтидоӣ боиси инкишофи чор рукни нутқ – гуфтан, шунидан, хондан ва навиштан мегардад.

6. Муҳокимаи кори дунафарӣ.

Маҳзани асрор

Мактаббачагони хурдсол то омӯхтани қоидаҳои грамматика ҳам онҳоро ба таври амалӣ истифода мебаранд. Омӯхтани « назария»-и забон баробари сар шудани дарсҳои забони модарӣ (грамматика ва имло) оғоз меёбад ва зинаҳои зеринро дар бар мегирад: мушоҳида ва дарк, фаҳмидан ва ҷамъбаст кардан, мустаҳкам намудан, ташаккули маҳорат ва малака, дар амал татбиқ кардан... Аз ин ҷост, ки дар психологияи педагогӣ ин зинаҳои донишхосилкунӣ фаъолияти маърифати таълимӣ мактаббача номида шудааст...

...барои фаҳмидани қоидаҳои грамматикӣ имлоӣ талабагон бояд қобилияти таҳлилу таркиб кардани далелҳоро дошта бошанд.

(М.Лутфуллоев. Асосҳои таълими ибтидоии забони модарӣ, сах. 282 - 285.)

Ғалатҳои имлоӣ –грамматикӣ ва роҳҳои ислоҳи онҳо

1. Кори дунафарӣ. Бо шарикатон машварат карда, номгӯии хатоҳои имлоию грамматикиро, ки шогирдонатон содир кардаанд, тартиб диҳед. Сабабҳои руҳ додани хатоҳоро шарҳ диҳед.

Номгӯии ғалатҳо	Сабабҳо	Роҳҳои ислоҳ

2. Кори дунафарӣ. Намунаҳои зеринро оид ба таълими имло аз рӯи матни «Шарофати иттифок» (китоби «Забони модарӣ» барои синфи 4, сах.100.) муқоиса кунед ва фарқи онҳоро гӯед.

Шарофати иттифок

Аммо кабутарон насихати ӯро гӯш накарданд. **Мутавакқа** дид, ки онҳоро бо насихат аз роҳ боздошта наметавонад. Кабутарон ба сӯии дона фурумада буданд, ки ба доми сайёд афтоданд. Мутавакқа фарёд баркашид:

- Ба шумо нагуфтам, ки оқибати шитобкорӣ ва **бетааммул** дар корҳо шурӯъ кардан хуб нест.

Кабутарон сайёдро дида ба изтироб афтоданд ва ҳар яке аз онҳо дар халосии худ кӯшида, парубол мезаданд. Мутавакқа гуфт:

- Эй ёрон, шумо ҳар яке дар халосии худ кӯшида, аз халосии дигар ҳамдамон беҳабар мондаед. Дӯстиву **муҳаббат** он аст, ки кас бояд халосии ёронро аз халосии худ муҳимтар донад. Агар шумо шароити имконияти ба ҳамдигар ёрӣ додан надошта бошед, ҳамагӣ якҷоя амал кунед, шояд, ки ба шарофати ин **иттифок** дом аз ҷой баргирифта шавад ва мо ҳама раҳо ёбем.

Кабутарон фармон ба ҷо оварда, ҳама дар **қувват муттафиқ** шуданд ва ба ин ҳила домро барканда, халосӣ ёфтанд.

Намунаи 1.

- 1.Матнро хонед.
- 2.Матнро рӯйнавис кунед.
3. Калимаҳои ҳамаҷоя, ки ҳамсадоҳои такрордоранд, аз матн ёбед.
- 4.Ба зери ҳамсадоҳои такрор хат кашед.

Намунаи 2.

1. Матнро хонед.
2. Худро санҷед: Ба матн нигоҳ накарда калимаҳоро ба чадвали зерин нависед: **аммо, амо, қувват, қуват, муттафиқ, мутафиқ, итифоқ, иттифоқ, муҳаббат, муҳабат, бетааммул, бетаамул, Мутаваққа, Мутавақа.**

Дуруст	Нодуруст
<i>аммо</i>	<i>амо</i>

3. Акнун бо матн калимаҳоро муқоиса намоед. Дар кадом калима ғалат кардед? Кори рафиқатонро низ санҷед.

3. Муҳокимаи кори дунафарӣ.

Махзани асрор

Ғалатҳо ислоҳ намешаванд, танҳо ба зери онҳо хат кашида аломат мегузоранд. Хонандагон бо ин аломатҳо бояд шинос бошанд.

Мисол:

- ✂ навиштани ҳарфи зиёд (*қиса – киста*);
- ➡ партофта шудани ҳарфҳои ташдиддор (*қувват-қуват*);
- ➡ партофта шудани ҳарфҳои дигар (*айвон - авон*);
- ✎ партофта шудани калима;
- Ⓞ иваз шудани ҳарфҳо (*Ҳисор – ҳисор, мактаб - маткаб*)
- ❓ нохоно будани ҳарф ё калима
- Ⓞ аломатҳои китобат

навишта □ покиза набудани навишт.

Ғалатҳои хусусияти якхела дошта (мисол: калимаи «моҳӣ» дар матн се маротиба вомахӯрад ва дар ҳар се маврид ба ҷойи ӣ –и навишта шудааст), як ғалат ҳисоб мешавад. Агар ҳамин ғалат дар калимаҳои дигар (шоҳӣ, мардӣ) рух дода бошад, миқдори ғалатҳо гуногун аст.

Дар асоси ғалатҳои содиршуда муаллим хусусияти онҳоро муайян ва гурӯҳбандӣ намуда, аз пайи ислоҳи онҳо мекушад.

4. Кори гурӯҳӣ. Як лаҳзаи дарсро оид ба мавзӯи грамматика ва имло аз рӯйи матни интихобкардагон мураттаб созад ва онро намоиш диҳед. Ҳангоми таҳияи лаҳзаи дарс ба ин меъёрҳо эътибор диҳед:

- а) истифодаи бозии таълимӣ;
- б) истифодаи аёният (варақаҳо, ребус ва ғ.);
- в) гузоштани шартӣ машқ ва супориш;

г) намунаи хатой имлоию грамматикӣ ва тарзи ислоҳи он;

МАВЗҶҶҶҶҶ:

Ҳиссаҳои нутқ	Имлои ҳамсадоҳо ё садонокҳо	Ҷумла	Пасвандҳо ё пешвандҳо	Пайвандак- ҳо
------------------	--------------------------------------	-------	-----------------------------	------------------

5. Муаррифии корҳои гурӯҳӣ.

ЛУҒАТОМҶҶ

1. **Масъалагузорӣ.** Омӯхтани луғат барои мактаббача чӣ аҳамият дорад?

2. Намунаҳои кор бо луғатро доир ба матни «Рустой ва уқоб» (китоби «Забони модарӣ» барои синфи 4, саҳ.139) муқоиса намоед ва фарқи онҳоро гӯед.

Рустой ва уқоб

Як нафар рустоие дар саҳро мегашт. Уқоберо дид, ки дар доме гирифта шудааст. Рустой ба уқоб раҳмаш омад ва зуд ӯро раҳо кард. Уқоб ин эҳсоси рустоиро фаромӯш накард. Рӯзе рустой дар сояи деворе дастрӯймолашро ба рӯяш пӯшида хобида буд. Девори кӯҳна ва баланд дар ҳоли гаштан буд. Уқоб бо ӯ наздик рафта, дастрӯйморро аз рӯи ӯ бо минқор гирифта, парвоз кард. Вақте ки рустой ба таъкиби ӯ давид, уқоб дастрӯйморро пойин андохт. Рустой дастрӯймолашро гирифта омад, то дар сояи ҳамон девор дубора бихобад. Вале дид, ки девор афтадааст. Рустой фаҳмид, ки уқоб дар ивази некии ӯ некӣ кардааст.

Намунаи 2.

I. Матро хонед.

III. Луғати зеринро ба дафтартон навишта, азёд кунед:

II.

рустой-деҳотӣ

минқор – нӯл

эҳсос – ҳис, муҳаббат.

таъкиб – аз пайи касе ё чизе рафтан, пайгири кардан

Намунаи 3.

I. Ҷумлаҳои зеро хонед ва нависед. Гӯед, ки калимаҳои ишорашуда чӣ маъно доранд?

1. Ситора ҳар тобистон ба **русто**, ба назди бибиаш меравад. Аз назди **рустои** мо дарёи шӯхе мегузарад. 2. Булбул **минқори** зебо дорад. Мурғ бо **минқораш** донаҳоро аз замин мечид. 3. Гург харгӯшро **таъкиб** мекард. Нозири роҳ ронандаи мошинро сиёҳ кард.

4. Сафар бо Алишер китобхояшонро **мубодила** карданд. Падари Ҷамшед ҳавлии деҳашро ба хонаи шахри **мубодила** кард.

5. Назира бо суруд **эҳсоси** худро ба модараш баён кард. Таманно **эҳсоси** дугонашро аз хотир набаровард.

Рустой - Минқор - Таъкиб -

Мубодила - **Эҳсос** -

II. Матро хонед ва нақл кунед.

III. Бо калимаҳои **рустой, минқор, мубодила, эҳсос, таъкиб** ҷумлаҳо соzed.

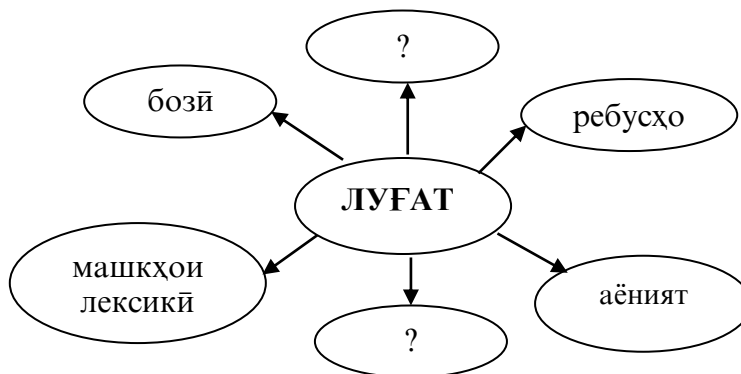
3. Муҳокимаи кори дунафарӣ.

4. Намунаи фаъолият. Фаъолияти «Халтачаи сеҳрнок» (нигаред ба замимаи 1.).

5. Муҳокима. Бигӯед, ки аз фаъолияти «Халтачаи сеҳрнок» хонандагон чиро омӯхта метавонанд? Кадом донишу малакаҳоро азхуд мекунанд? Ҷадвалро пурра кунед.

ДОНИШ	МАЛАКА	МАФҲУМ
Номи ашёҳо, коидаи сифат	Якҷоя кор кардан, гӯш кардан.	Шаклу ҳаҷми ашёҳо

6. Масъалагузорӣ. Боз бо кадом роҳҳо ба талабагон луғатро омӯзондан мумкин аст?

7. Бо намунаи саволу масъалаҳои машқ аз рӯи матни «Боғҳои дилкушо» (китоби «Забони модарӣ» барои синфи 4, соли 2005, саҳ. 78) шинос шавед. «Махзани асрор»-ро хонда, бигӯед, ки намуна ба кадом навъи таҳлил мансуб аст?

Боғҳои дилкушо

Ҳаво форам. Саҳрои васеъ, боғҳои дилкушо ва қирҳои зебо ораста гардидаанд. Рӯи онҳо бо алафҳои кабуд, гулҳои сурх, киштҳои гуногун ва бо пахта пӯшида шудааст. Шапалакҳои сурх, зард, сиёҳ ва сафед парида мегарданд. Паррандаҳо ба деворҳои пасту баланд, бомҳо ва ба рӯи гулҳои рангоранг менишинанд, бо овозҳои шӯх месароянд

(Садриддин Айни).

Намунаи 1.

1. Матро хонед.
2. Аз ҷумлаҳои калимаҳои «**чӣ хел, чӣ гуна**» ҷавоб мешаванд, ҷудо кунед.
3. Онҳоро ба дафтар нависед.
4. Аз матн калимаҳои муқобилмаъно ёбед.
5. Ба сифатҳои **форам, васеъ** калимаҳои муқобилмаъно ёбед. Онҳоро нависед.
6. Ҷумлаҳои зеринро хонед:
*Дилором гули **хушрӯй** дорад. Дар қаср шоҳдӯхтари **соҳибҷамоле** зиндагӣ мекард. Савсан куртаи **лоларанг** ба бар кардааст.*
7. Калимаҳои ишорашуда ба кадом калимаҳо муродифанд?

8. Кори гурӯҳӣ. Матро интихоб карда, аз рӯи он лаҳзаи фаъолиятеро доир ба омӯхтани луғат анҷом диҳед. Ба «Махзани асрор» таъя карда, намунаи фаъолиятро тартиб диҳед.

Махзани асрор

Дар синфҳои ибтидоӣ оид ба луғат таҳлилҳои гуногун анҷом дода мешаванд:

1. Таҳлили луғавию маъноӣ (мантиқӣ);
2. Таҳлили луғавию муқоисавӣ;
3. Таҳлили луғавию маъноӣ;
4. Таҳлили луғавию имлоӣ;

1. Дар таҳлили луғавию маъноӣ (мантиқӣ) бештар ба маъноӣ луғатҳои таҳлилшаванда сари қор дорем, дар ин маврид тарзи ба ҳиссаҳо ҷудо қадани қалимаҳо ба мо ёри мерасонад: чормағз (*чор + мағз*) дар як маврид қалима аз ду ё се решаи маънодор таркиб ёфтааст (чор ва мағз, сад ва барг). Дар мавриди дигар реша ва пасванд (*пахта + зор, қор + гар*)

2. Таҳлили луғавию муқоисавӣ (Лола – лола, Товус – товус, Анор – анор...) Ин таҳлил аҳамияти қалони имлоӣ дорад.

3. Таҳлили луғавию маъноӣ : офтоб – хуршед, шамс, меҳр; қалон – бузург, азим; баланд-паст, соф – тира, сиёҳ – сафед, шаб – рӯз.

Ҷамаи таҳлилҳои қалима (луғат) ҳамон вақт дорои аҳамиятанд, ки а) дар нутқи амалӣ (шифохӣ ва хаттӣ) истифода шаванд; б) аз ҷиҳати имло дурусту беҳато навишта шаванд; в) маъно ва мазмун паси парда намонанд.

(М. Лутфуллоев. «Асосҳои таълими ибтидоии забони модарӣ»).

9. Муаррифии қори гуруҳӣ

10. Худбаҳодихӣ

Масъала / Савол	Ҳа	Не	Агар не, чӣ бояд қард?
Оё ман дар дарсҳои худ аз усулҳои гуногуни қор бо луғат истифода мебарам?			
Қадам фаъолият барои омӯхтани луғат самаранок аст?			

Қори лоиҳавӣ. Таҳияи нақшаи яқсоатаи дарси забони модарӣ дар асоси инкишофи малақаҳои луғатомӯзӣ ва таълими грамматикаву имло (интиҳобӣ)

1. Мақсади таълимиро аз Стандарт интиҳоб намоед.
2. Нишондиҳандаҳои расидан ба ин мақсадро таҳия намоед.
3. Барои ҳар як нишондиҳанда фаъолият тартиб диҳед.
4. Пайдарпайии фаъолияти муаллиму хонандагонро дар нақша нишон диҳед.
5. Воситаҳои арзёбии ҳар як нишондиҳандаро муайян кунед.
6. Онро ба тарзи нақшаи яқсоатаи дарсӣ пешниҳод намоед.

Инъикоси принципҳои омӯзиши интерактивӣ, таълими ҳамгиро ва арзёбии ташаккулдиҳанда дар ҷараёни дарс.

- 1. Масъалагузорӣ.** Дарсҳоягон аз кадом қисматҳо иборатанд?
- Дар кадом маврид «дарс хуб гузашт» гуфтан мумкин аст?
- 3. Кор дар гурӯҳҳо.** Хуб гузаштани дарс ба чӣ вобаста аст? Ҷумлаҳои хонед ва онҳоро аз рӯи муҳим буданашон дар нақшаи зер дараҷабандӣ кунед.

- ☺ истифодаи ағният аз тарафи хонандагон;
- ☺ ҷалб намудан ва ҳавасмандгардонии ҳамаи хонандагон ба дарс;
- ☺ фаъолияти якҷояи муаллиму хонандагон;
- ☺ ҳамкорӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ дар қори гурӯҳӣ;
- ☺ истифодаи бозиҳо ва усулҳои интерактивӣ;
- ☺ банақшагирии дарс;
- ☺ гӯш кардани хонандагон;
- ☺ ба ҳама имконияти якхела додан;
- ☺ истифодаи воситаҳои арзёбии формативӣ;

1.

2.

2.

3.

3.

3.

4.

4.

5.

4. Намунаи дарс.

5. Муҳокимаи дарси намунавӣ.

6. Кор дар гурӯҳҳо. Нақшаи дарсро барои 40 дақиқа тайёр намоед ва барои намоиш додан омода шавед (метавонед аз намунаҳо истифода баред).

Гурӯҳи 1. Барои синфи якум.

Гурӯҳи 2. Барои синфи дуюм.

Гурӯҳи 3. Барои синфи сеюм.

Гурӯҳи 4. Барои синфи чорум.

7. Муаррифӣ ва муҳокимаи дарсҳои намунавӣ.

Намунаи нақшаи дарс барои 2 соат аз фанни забони модарӣ дар синфи якум

Мақсади таълим: хонандагон то охири дарс метавонанд:

- ☺ гӯянд, ки киро рафиқ гуфтан мумкин аст;
- ☺ расми сагро кашида, хислатҳои онро муайян кунанд;
- ☺ амалҳои Одил, Саид ва сагро номбар намуда, онҳоро нависанд;
- ☺ хислатҳои онҳоро муайян кунанд ва нависанд;
- ☺ бо хислату рафтори худ муқоиса намоянд;
- ☺

Мавзӯ: Рафиқи бевафо (саҳифаи 76).

Равиши дарс:

Водоркунӣ.

1. Масъалагузорӣ. Ба фикри шумо, киро рафиқ мегӯянд?
2. Расмкашӣ. Дар дафтари худ расми сагро кашед. Ба фикри шумо саг чӣ гуна хислатҳо дорад? Оё сагро рафиқ гуфтан мумкин аст? Бо калимаи «саг» якто чумла гӯед. Он чумларо дар дафтари худ нависед.

Дарккунӣ.

3. Хондани матн (Муаллим бо чунин сухан ба хонандагон муроҷиат менамояд:
 - ☺ Бачаҳои азиз, биед, чумлаи аввали матнро мехонем ва муайян менамоем, ки рафиқон чӣ ном доштанд.
 - ☺ Биед, чумлаи дуюмро мехонем ва муайян мекунем, ки онҳо чӣ кор карданд.
 - ☺ Чумлаи сеюмро худатон хонед ва гӯед, ки ба онҳо чӣ ҳамроҳ шуд.
 - ☺ Акнун биед, давоми ҳикояро хонем, ва муайян кунем, ки бо онҳо чӣ ҳодиса рух дод.
 - ☺ Ба фикри шумо, оқибати ин ҳодиса бо чӣ анҷом меёбад? Бо рафиқатон маслиҳат карда, фикру ақидаатонро гӯед.
 - ☺ Сипас гӯш кунед ва муайян кунед, ки ҳикоя чӣ тавр ба анҷом расид ва онро бо фикру ақидаи худатон муқоиса кунед.
4. Кор аз рӯи расм. Расмро мушоҳида кунед ва гӯед, ки дар он кадом лаҳзаи ҳикоя тасвир ёфтааст.
5. Кор бо машқи 2 (ин машқро метавонем дар гурӯҳҳо иҷро намоем). Муаллим ба ҳар як гурӯҳ чумлаҳои дар машқ овардашударо ба тариқи пароканда пешниҳод мекунад. Супориш медиҳад:
 - ☺ Қадами 1. Калимаҳои парокандаро ҷо ба ҷо гузоред ва се чумла ҳосил намоед;
 - ☺ Қадами 2. Ин чумлаҳоро хонед ва гӯед, ки дар онҳо сухан дар бораи кӣ меравад;
 - ☺ Қадами 3. Мазмуни ҳикояро ба хотир оварда, чумлаҳоро паси ҳам гузоред.
 - ☺ Қадами 4. Ин чумлаҳоро ба дафтари худатон нависед;
6. Хулосабарорӣ. Барои чӣ ин матн «Рафиқи бевафо» ном дорад? Ибораи *рафиқи бевафо* аз чанд калима иборат аст? Калимаи *рафиқро* ба ҳичоҳо чудо кунед. Онро дар дафтари худатон нависед.
7. Муаллим бо чунин саволҳо муроҷиат мекунад:
 - ☺ Ба фикри шумо, барои чӣ Одил «Аз рафиқи бевафо саги бовафо беҳтар» гуфт. Ин зарбулмасалро ба дафтари худатон нависед.
 - ☺ Агар шумо ба ҷойи Саид мекунед, чӣ гуна рафтор мекардед?
 - ☺ Як лаҳзаи дигари онро худатон тасвир кунед. Фикратонро бо як чумла нависед.

Маънирасӣ.

8. Лаҳзаи дамгирӣ. Бозии «Ашӣи сеҳрнок»

9. Кори гурӯҳӣ. Имлои эҷодӣ. (Ҳар як гурӯҳ ба воситаи «себчинӣ» яктоӣ калима интиҳоб мекунад.) Бо калимаи интиҳобшуда ҷумла тартиб диҳед ва онро дар дафтратон нависед (калимаҳо барои интиҳоб: сағ, Саид, роҳзанҳо, нон).
10. Кор бо машқи 3. Чистонро хонед.
Меравад, меравад, галбер барин ҷой гирифта хоб меравад.
 ☺ Ҷавоби ин чистонро аз ин расм муайян кунед.

11. Фаъолияти «Мавзеи тафсон»: Агар Саид ва ӯ Одил дар назди шумо мебуданд, аз онҳо чӣ пурсидан мехостед? Ҳангоми тартиб додани саволҳо номи симоро гирифта муроҷиат намуданро фаромӯш насозед.
12. Худро ба ҷойи Одил ӯ Саид тасаввур карда, ба саволҳои ҳамсинфонатон ҷавоб диҳед. Фаромӯш накунед, ки шумо аз номи симои матн ҷавоб медиҳед.
13. Қисми ҷамъбастии дарс. Арзёбии формативӣ: аз рӯйи меъёрҳои хониш, саволу ҷавоб ва навиштан.

Намунаи нақшаи дарс барои 2 соат дар синфи дуҷум аз фанни забони модарӣ

Мақсади таълим: хонандагон то интиҳои дарс:

симоҳои матнро ҷудо карда, амалҳои онҳоро шарҳ дода тавонанд.

Мавзӯ: Бародарони меҳрубон. Ном ва ҳаракати ашё (саҳифаи 126).

Таҷҳизот: маводҳо аз «Қуттии фаъолият» (маводи дарсӣ ва аёниятҳо, ки муаллим мунтазам ҷамъоварӣ менамояд)

Равиши дарс:

Марҳилаҳои дарс	Қадамҳо ва саволу супоришҳо	Фаъолият и муаллим	Фаъолияти хонанда	Усул ва шаклҳои кор	Меъёрҳо барои арзёбии формативӣ	Вақт
Қисми ташкилии дарс	Муҳокима намудани мавзӯи гузашта	- ба давра даъват менамояд; - мушоҳида мекунад	- саволу ҷавоб мекунад;	Кор дар давра		10
Қисми асосии дарс	1. Масъалагузорӣ Кӣҳо ба шумо меҳрубонӣ мекунанд? Бо рафиқатон маслиҳат намуда, фикру ақидаатонро пешниҳод намоед. 2. Ду сархати аввали	- савол медиҳад, фикру ақидаҳоро менависад; - -назорат	- бо рафиқашон маслиҳат мекунанд; - фикру ақидашонро пешниҳод мекунанд; Мехонанд, аввал фикру ақидашонро	Кор дар гурӯҳи умумӣ Кори	 Аз	60

	<p>матнро хонед ва гӯед, ки бародарон бо чӣ кор машғул буданд.</p> <p>3. Давоми матнро хонед ва гӯед, ки бародарон чӣ тавр ба ҳамдигар меҳрубонӣ мекарданд.</p> <p>4. Амалҳои бародаронро номбар кунед ва дар дафтарадон нависед.</p> <p>5. Шумо ба чойи ин бародарон мебудед, чӣ кор мекардед? Шумо бо бародар ва ё хоҳари худ чӣ гуна муносибат доред?</p> <p>6. Иҷрои машқи 253. Ағбаро дидаед ва ё дар борааш шундаед?</p> <p>- матнро хонед, нависед ва номи дарё, кишлоқҳо ва ағбаро муайян намуда, дар зераш хат кашед;</p> <p>7. Лаҳзаҳои дамгирӣ. Бозии «Бинго» Иҷрои машқи 254.</p> <p>8. Иҷрои машқи 255.</p> <p>«Қандхӯрӣ»: Аз табақча барои гурӯҳи худ яктогӣ «қанд» интихоб намоед ва онро дар гурӯҳ бо завқ «хӯред»</p>	<p>мекунад;</p> <p>- назорат ва мушоҳида мекунад;</p> <p>- гӯш мекунад ва дар лавҳи синф менависад;</p> <p>- савол медиҳад;</p> <p>- супоришро мефаҳмонад;</p> <p>- мушоҳида ва роҳбаладӣ мекунад;</p> <p>- калимаҳои номбар мекунад.</p> <p>- супоришро мефаҳмонад;</p> <p>- ба гурӯҳи ҷудо мекунад;</p> <p>- супоришро мефаҳмонад;</p>	<p>ба рафиқашон, сипас ба гурӯҳи калон пешниҳод мекунад;</p> <p>Мехонанд ва фикру ақидаашонро баён мекунад;</p> <p>Амалҳоро номбар намуда, баҳс мекунад ва дар дафтарадон менависанд;</p> <p>- гӯш карда, фикру ақидаашонро баён мекунад,</p> <p>- мехонанд, менависанд, хат мекашанд;</p> <p>Калимаҳои меёбанд.</p> <p>- аз рӯйи хоҳиш нақшҳои Қосим, комбайн ва ҳаворо интихоб менамоянд;</p> <p>- ба гурӯҳҳо ҷудо мешаванд;</p> <p>- «қанд»-калима интихоб мекунад;</p> <p>- дар гурӯҳи ҷумла месозанд;</p> <p>- ҷумлаҳои баррасӣ мекунад ва менависанд;</p>	<p>фардӣ Кори дунафарӣ</p> <p>Кори фардӣ</p> <p>Кор дар гурӯҳи калон</p> <p>Кор дар гурӯҳи калон</p> <p>Кори фардӣ</p> <p>Кори фардӣ</p> <p>Кор дар гурӯҳи калон</p>	<p>рӯйи меъёрҳои хониш</p> <p>Аз рӯйи меъёрҳои навиштани</p> <p>Аз рӯйи меъёрҳои барои кор бо исмҳои хос</p> <p>Аз рӯйи меъёрҳои ҷумлаسازی</p>	
--	--	--	---	--	--	--

Қисми чамбастии дарс	Мустаҳкамкунӣ ва хулосабарорӣ. - фаъолияти «Мавзеи тафсон» Эълони баҳо ва супориши вазифаи хонагӣ	Ба давра даъват мекунад;	-якчанд нафар аз рӯйи хоҳиш нақши бародаронро интиҳоб намуда, ба саволҳо ҷавоб медиҳанд; - боқимандаҳо савол медиҳанд ;	Кор дар давра	-	20
-----------------------------	---	--------------------------	--	---------------	---	----

Намунаи дарс барои 2 соат аз фанни забони модарӣ дар синфи 3

Мақсади таълим: Хонандагон то интиҳои дарс:

хислатҳои симоҳои матнро шарҳ дода, дар бораи онҳо ҳикоя тартиб дода тавонанд.

Мавзӯ: Хислатҳое, ки шоистаи одамон нест. Кӣ?, кӣҳо?, чӣ?, чӣҳо?. (саҳифаи 70)

Таҷҳизот: мавод аз Қуттии фаъолият.

Равиши дарс:

Қисми ташкилии дарс.

Пурсиши вазифаи хонагӣ ба воситаи фаъолияти «Мавзеи тафсон»..

Қисми асосии дарс.

1. Масъалагузорӣ. Кадом хислатҳои инсониро медонед?

Бо рафиқатон маслиҳат карда, як ақидаро пешниҳод намоед.

Матнро хонед ва гӯед, ки дар он сухан дар бораи хислатҳои хуби инсонӣ меравад ва ё хислатҳои бад? (*Ҳангоми хондан калимаҳоро, ки барои шумо нофаҳмоанд, нависед.*)

2. Луғатомӯзӣ. (*Калимаҳое, ки аз тарафи хонандагон пешниҳод шуданд, бо ёри худи онҳо шарҳ дода мешавад.*)

3. Кор бо луғати китоб (*Бо луғати дар поёни матн овардашуда муқоиса карда мешавад.*)

4. Иҷрои машқи 1. Кори дунафарӣ. Луғатҳои матнро навишта, дар хотир доред (*Луғатҳоро ба дафтарҳояшон менависанд*). Бо яке аз ин калимаҳо ҷумла тартиб диҳед.

5. Иҷрои машқи 2. Гуфтаҳоро аз матни боло нависед ва шарҳ диҳед (*Пас аз он ки гуфтаҳоро аз матни боло навиштанд, муаллим метавонад хонандагонро ба гурӯҳҳо ҷудо намояд. Барои шарҳ додани ҳар як хислат ба гурӯҳҳо супориш медиҳад, ки якчанд хислатҳои гуногунро интиҳоб намуда, онро шарҳ диҳанд ва аз ҳаёти воқеӣ мисолҳо оранд.*)

6. Иҷрои супориши 1. Интиҳобан ба якчанд исмҳои дар боло номбаршуда саволҳои мувофиқ гузоред (*ин супориширо хонандагон метавонанд бо рафиқашон якҷоя иҷро намоянд*). Меъёрҳои барои иҷрои ин супориш чунин шуда метавонанд:

☺ *Ба хотир оред, ки кадом калимаҳоро исм мегӯянд;*

☺ *Ба одамон чӣ гуна савол гузошта мешавад; (ё ин ки саволҳои кӣ?, кӣҳо? ба одамон гузошта шаванд;)*

☺ *Саволи чӣ?, чӣҳо? ба чӣ гуна исмҳо гузошта мешавад;*

7. Иҷрои супориши (2). Хислатҳои шоистаро аз бар кунед ва аз хислатҳои бад дурӣ ҷӯед. (*Ин супориширо хонандагон метавонанд дар гурӯҳҳои хурд ба воситаи нақибозӣ иҷро намоянд. Яъне оид ба ягон хислати хуби инсонӣ ҳикояча тартиб медиҳанд ва онро ҳамчун саҳнача намоиш медиҳанд.*)

Қисми чамбастии дарс.

☺ *Эълони баҳо ва супориши вазифаи хонагӣ.*

☺ *Арзёбии ташаккулдиҳанда: аз рӯйи меъёрҳои дар супориши нишон додашуда.*

Намунаи нақшаи дарс барои 2 соат аз фанни забони модарӣ дар синфи чорум

Мақсадҳои таълим: хонандагон то охири дарс:

хислатҳои симоҳои матнро шарҳ ва баҳо (хаттӣ ва шифоҳӣ) дода тавонанд.

Мавзӯ: Шераки далер. Феъл. («Забони модарӣ», М. Лутфуллоев, Ф. Шарифов, И. Абдуллоев. синфи 4. саҳифаи 133).

Таҷҳизот: расмҳо, мавод аз Куттии фаъолият.

Равиши дарс:

Водоркунӣ.

1. Масъалагузорӣ. Чӣ гуна шахсро шахси далер гуфтан мумкин аст?

Кори дунафарӣ. Нишонаҳои далериро нависед ва бо навиштаҳои рафиқатон муқоиса кунед.

Муқобилмаъноии калимаи «далерӣ» кадом аст?

Дарккунӣ.

2. Кор бо матн. Сархати аввали матнро хонед ва гӯед, ки барои чӣ Шерак ашк рехт ва ғамгин шуд ва кадом амалҳоро ба анҷом расонд?

3. Сархати дуюмро хонед ва гӯед, ки Шерак ба душман чӣ гуфт?

4. Қисмати охириро хонед ва гӯед, ки ӯ душманро ба кадом балоҳо гирифт? кард?

5. Бо рафиқатон маслиҳат карда гӯед, ки чаро халқ номи Шерак ва корнамоиҳои ӯро фаромӯш намекунад.

6. Амалҳои Шерак ва симоҳои дигарро муайян намуда, ба дафтаратон нависед.

7. Аз рӯйи нақшаи зерин нақли хаттӣ нависед:

- аз тарафи Шераки далер фиреб додани душман.
- дар роҳ нобуд шудани душман.
- қаҳрамонона ҳалок гардидани Шерак.

8. Ҳангоми навиштан меъёрҳои зеринро ба назар гиред:

- сархат гузоштан;
- ҷумларо бо ҳарфи калон сар кардан.
- пайдарпайии фикрро риоя кардан;
- замони феълро дуруст истифода бурдан;
- хулоса баровардан;
- хушхат ва покиза навиштан;
- аз 60 калима кам набошад;

9. Ба зери феълҳои матни навиштаатон хат кашед;

Маънирасӣ.

10. Кори дунафарӣ. Хислат ва рафтори Шеракро бо хислату рафтори худ муқоиса намоед.

11. Кори гурӯҳӣ. Дар мавзӯи «Корнамоӣ» ҳикояча тартиб диҳед.

Меъёрҳо барои тартиб додани ҳикоя:

- аз 6-7 ҷумла кам набошад;
- қаҳрамон ягон корнамоӣ нишон диҳад;
- ҷумлаҳоро бо ҳам алоқаманд намоед;
- хислатҳои қаҳрамонро номбар кунед;
- ба меъёрҳои забони адабӣ риоя кунед;

Қисми ҷамъбасти дарс. Эълони баҳо. Супориши вазифаи хонагӣ.

Арзёбии ташаккулдиҳанда: аз рӯйи меъёрҳо барои навиштани нақли хаттӣ.

ЗАМИМАҲО

Замимаи 1. Матнҳо

Матн барои кор дар гурӯҳҳо.

«Каду, каду»

Буд – набуд як марди мӯйсафед буд. Вай як писараки доною далер дошт. Писарак ҳар рӯз ба кӯҳу дашту чангал рафта, шикор карда меомад.

Рӯзе рафта истода буд ки, аз пешаш як шағол баромад. Шағол чашмонашро бозӣ доронда, гӯшашро сих карда, думашро чунбонда пеши вай омада, гуфт:

- Ҳой бача, ман туро меҳӯрам!

- Маро меҳӯрӣ? Намабинӣ, ман як бачаи лоғар, гӯшти дуруст надорам, ки шикамат сер шавад, ман ҳозир рафта кабку мурғ шикор карда меоям, ҳамроҳ кайф карда меҳӯрем, - гуфт писарак.

Шағол розӣ шуд. Писарак рафта истода буд ки, аз пешаш як гурги гурусна баромад. Гург чашмонашро ало – було карда, дандонҳои тезашро нишон дода, пеши писарак омада, гуфт:

- Ҳой бача, тайёр шав, ман туро ҳозир меҳӯрам!

- Эй нодон, маро хӯрда чӣ баҳра мебарӣ?! На шикамат сер мешаваду на димоғат чок. Намабинӣ, ман пӯсту устухон. Ҳозир мурғу кабку бузу барра шикор карда, гашта меоям, ҳар дуямон кайф карда меҳӯрем.

Гург розӣ шуд. Писарак ба роҳаш рафт. Рафта истода буд ки, аз пешаш гурридаю панҷаҳояшро кушода, дандонҳояшро ғичиррос занонда як шери бадҳайбат баромада, гуфт:

- Ҳой бача, ман туро меҳӯрам!

- Эй подшоҳи ҳайвонҳо, маро хӯрда чӣ кор мекунӣ? Ман-як бачаи хурди харобак. Маро мон, рафта кабку мурғу бузу гӯсфанди думбакалон шикор карда, гашта меоям, ҳар дуямон кайф карда меҳӯрем.

Шер ҳам ўро ҷавоб дод. Писарак рафта, кабку мурғу бедона шикор карду дар бозгашт ба як боғ даромада дид, ки кадуҳои калон – калон пухта, зард шуда хоб кардаанд. Дарав як кадури гирифта тоза карду ба дарунаш даромада, як ғел зада аз боғ баромад ва ҳамин хел ғелон – ғелон рафтан гирифт. Рафта истода буд, ки аз пешаш мӯйҳояшро сих карда, шери бадқаҳр баромада пурсид:

-Каду – каду!

-Чони каду!

- Бачаро надидӣ, каду?

-Дарди каду, балои каду, бачаро кай дидаст каду! – гуфта, писарак ғелон – ғелон ба роҳаш рафтан гирифт. Рафта истода дид ки, гурги гурусна дандонҳояшро шақарросзанон поида нишастааст.

Вай кадури дида пурсид:

-Каду – каду!

-Чони каду!

- Бачаро надидӣ, каду?

-Дарди каду, балои каду, бачаро кай дидаст каду! – гуфта, боз ғелон – ғелон ба роҳаш рафтан гирифт. Қариб ба хонааш рафта расида буд ки, шағол вохӯрд.

Шағол думашро чунбонда, оби даҳонашро равонда, ба умеди мурғу кабк нишаста буд.

Вай кадури дида, пурсид:

-Каду – каду!

-Чони каду!

- Бачаро надидӣ, каду?

-Дарди каду, балои каду, бачаро кай дидаст каду! – гуфта, писарак ғелон – ғелон ба хонашон омаду кадури ду кафонда аз дарунаш баромаду шоду хуррам зиндагӣ карда гашт.

(Б. Боронов, Б. Боев .Забони модарӣ барои синфи 3. -Душанбе, 2004, сах. 35-36).

Зимистон чист?

Тирамоҳ омад. Баргҳои дарахтон зард шуда, бо андак вазидани шамол тӯда – тӯда шуда ба замин мерехтанд.

Бузи кӯҳӣ дар зери дарахтон барги хазон хӯрда, ба фил мегуфт:

-Зимистон ҳам наздик шуда истодааст.

-Зимистонаш чист? – хартумашро бардошта гуфт фил.

-Ба-а-а, зимистонро намедонӣ магар,-кавша зада хандид бузи кӯҳӣ ва ба тарафи маймун ишора карда гуфт:

-Агар надонӣ, аз он маймун пурс.

-Ман чӣ донам, ки зимистонаш чист? – гуфт маймун.

-Ту ҳам намедонӣ? – пойҳои дарози қоқашро ба замин зада, аз зарофаи гардандароз пурсид бузи кӯҳӣ:

-Зимистон чист?

Зарофа, ки гарданаширо ёзонда, баргҳои тару тозаи навакак аз шохи дарахтон рехтаро бо иштиҳои том чида мехӯрд, сар бардошта, гуфт:

-Ман ин хел ҳайвонро надидам.

-Оҳ кундфаҳмо, навод ки зимистонро надонед. Канӣ, хирспаҳлавон, ин ҷо биё, чӣ будани зимистонро ба инҳо фаҳмон.

-Зимистон як шабест, ки то рӯз барф меборад, ҳаво хунук мешавад, ҳама гиёҳу рустаниҳо зери барф мемонанд, - ғуррос зада гуфт хирс.

-Ўҳ – ҳӯ, агар ҳамаи алафу гиёҳҳо ва баргҳои дарахтон зери барф монанд, мо чӣ мехӯрда бошем, - ҳайрон шуданд филу зарофа ва маймун.

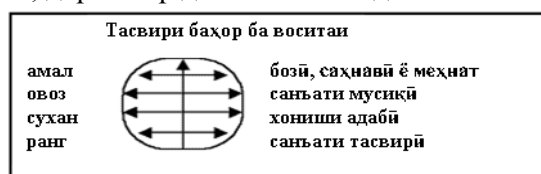
Бузи кӯҳӣ ба хирс нигоҳ карда гуфт:

-Ту ки тамоми зимистон хоб мекунӣ, зимистон дар назарат як шаб барин менамояд. Ҳол он ки зимистон се моҳи пурра, яке аз фаслҳои сол аст.

(И. Абдуллоев, Ф. Икромова. Забони модарӣ. – 2. -Душанбе, 2005, сах. 104 - 105)

Замимаи 2. Ҳамгирии байнифанӣ

Мисол, ҳангоми омӯхтани мавзӯи доир ба фаслҳои сол_навҳои гуногуни фаъолият (маърифатӣ, бадеию-эстетикӣ, бозӣ, муошират ва ғайра), ки мазмуни он ба як арзиш ё объекти дарк муттаҳид карда шудааст, дар назар дошта мешавад.

Масалан, тасвири баҳор баробар дар санъати тасвирӣ ва жанрҳои гуногуни он (натюрморт, манзара) - ба воситаи ранг; ба воситаҳои ифодаи бадеи дар матн (муқоиса, монандкунӣ); дар мусиқӣ – ба воситаи оҳанг ва суруд ва ғайра сурат мегирад. Хусусиятҳои байнифанӣ батадриҷ ҷаҳонбинии хонандагонро васеъ намуда, қобилияти малакаҳои онҳоро инкишоф медиҳад. Ба таълими ҳамгиро бо дараҷаҳои байнифанӣ таълими фанҳои ба ҳам наздик – гуманитарӣ, табиӣ – риёзӣ, техникӣ (мисол, забони модарӣ, табиатшиносӣ, технологияи иттилоот), фанҳои гуногунсамт (забони модарӣ, табиатшиносӣ, технологияи иттилоот, санъат ва меҳнат, суруд ва мусиқӣ)

Замимаи 3. Намунаи таълими ҳамгирои фанҳои забони тоҷикӣ ва расм дар синфи якум.

Мақсадҳои умумӣ:

А) Ташаккули малакаҳои гуфтан, шундан ва расмкашӣ.

Б) Тарбияи хонандагон дар рӯҳияи раҳму шафқат, хоксорӣ.

Мавзӯ: Афсонаи «Чаро бинии нахӯд қач аст?»

Мақсадҳои мушаххас: То охири дарс хонандагон метавонанд:

- аломатҳои ашӯро номбар кунанд;
- овозҳои садоноку ҳамсадоро дар калима ёбанд;
- калимаҳоро ба ҳичоҳо ҷудо кунанд;
- расми хонаро кашанд;

(Муаллим ба хондани афсона сар мекунад. Дар рӯйи мизҳои бачагон албому қаламҳо гузошта шудаанд.)

Муаллим: Буд - набуд як нахӯд буд. Вай дар хонаи як одам дар халтаи лӯбиё , ки боре тасодуфан афтода буд, хушу хуррам рӯз мегузаронд. Чунки биничаи рости тез дошт ва аз он лӯбиёҳо саҳт метарсиданд.

Муаллим: Бачаҳо шумо нахӯдро дидаед? Биёед, расми онро мекашем

Ба назди тахтаи синф омада, сурати хонаро мекашад. Дар назди хона расми дарахтон, дарвозаро мекашад. Талабагон дар албомҳои худ мекашанд, муаллим ба онҳо ёрӣ медиҳад, хатоҳояшонро ислоҳ мекунад).

Муаллим: Боре соҳиби хона аз халта як табақ лӯбиё гирифт, ки хӯрок пазад. Инро нахӯд пай бурда, аз табақ парида рафт.

Муаллим : Ғелон -ғелон рафт.

– Бачаҳои азиз! Чаро нахӯд ғелон –ғелон рафт?

– Чунки вай пой надорад.

– Барои он ки кулӯла (гирдак) аст.

– Бачаҳо! Боз кадом ашӯоро медонед, ки ғелон мешаванд?

– Тӯбча

– Чарх

Муаллим: Дуруст бачаҳо. Акнун давоми афсонаро мешунавем. Ғелон -ғелон рафту як ҷонваракро дид. Ин ҷонварак сиёҳаки майдак асту меҳнатӣ, ки дона кашонда истодааст, чӣ ном дошта бошад? Кани, ин кадом ҷонварак будааст? (Муаллим дар тахта катакчаҳоро мувофиқи шумораи ҳарфҳо дар калимаи «мӯрча» мекашад ва дар катаки аввал ҳарфи аввали онро менависад)

М				
---	--	--	--	--

– Бале, дуруст. Кани, ба ман гӯед, ки дар калимаи мӯрча чанд ҳарф ҳаст?

– Панҷто.

– Чандто овози садонок?

– Дуто.

– Агар аз панҷ ҳарф дутоашро гирем чанд ҳарф боқӣ мемонад?

Муаллим хондани афсонаро давом медиҳад.

-Ҳой мӯрча, ман зӯрам ё ту? Мӯрча, ки бо азоб дона мекашид, ҷавоб надод. Аз ин қаҳри нахӯд омад. Вай биничаи тезашро ба миёни мӯрча халонд. Фигони мӯрча баланд шуд.

-Маълум мешавад, ки ман зӯр будаам! -хитоб кард нахӯд ва боз пеш рафт. Ғелон-ғелон рафт ва як ҳайвончаро дид. Ин ҳайвонча тез медавад, чолокона меҷаҳад, гӯшҳои дароз дорад, сабзиро дӯст медорад. Бачаҳо , ин кадом ҳайвонча бошад?

-Харгӯш.

-Бале, офарин! Ин харгӯш аст. Кӣ мегӯяд , ки дар калимаи «харгӯш» чандто ҳарф аст?

-Шашто.

-Чандто ҳичо?

(Муаллим дар тахта катакчаҳоро мувофиқи шумораи ҳарфҳо дар калимаи «харгӯш» мекашад ва дар катаки аввал ҳарфи аввали онро менависад).

Х				
---	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--

Муаллим хондани афсонаро давом медиҳад:

-Ҳой харгӯш, ман зӯрам ё ту?

Харгӯш, ки гурусна буд ва саросема сабзӣ меҳӯрд, ҷавоб надод. Нахӯд пиндошт, ки ӯ нописандӣ мекунад ва дар қаҳр шуда каме ақиб рафт, пас башаст омада биничаи тезашро ба фуки нарми харгӯш халонда гирифт. Харгӯш як қад парид, ба назараш тавре намуд, ки ба фукаш тир расид ва сабзиро партофта гурехт.

-Маълум мешавад, ки ман зӯр будаам? – хитоб кард нахӯд ва боз пеш рафт.

Муаллим дар ҳамин ҷо хонданро анҷом медиҳад ва ба хонандагон мурочиат менамояд:

- Ба фикри шумо, рафтори нахӯд хуб аст ё бад? Дар хона ба падару модаратон афсонаро нақл карда, дар бораи кирдори нахӯд сӯҳбат кунед. Бачаҳо, мо хондани афсонаро дар дарси оянда давом медиҳем. Шумо дар хона расмро то охир кашида онро ранг кунед.

Замимаи 4.

Намунаи дарси ҳамгирии забони тоҷикӣ бо математика дар синфи дуюм

Мақсади таълим:

- Мазмуни афсонаро нақл карда тавонанд

Мавзӯъ: «Заҳми забон» (афсона)

-

Аёният: Варақаҳои расмдор

Муаллим: Бачаҳои азиз! Дарси гузашта мо афсонаи «Заҳми забон»-ро хонда будем. Имрӯз мо дар бораи ин афсона сӯҳбат мекунем. Кай, кӣ мегӯяд, ки симоҳои асосии ин афсона кӣҳоянд?

Талаба: Одам ва хирс

Муаллим: Онҳо бо ҳам чӣ муносибат доштанд?

Талаба: Марду хирс бо ҳам рафиқ буданд.

Муаллим: Баъд чӣ воқеа байни онҳо шуд?

Талаба: Як рӯз хирс меҳмони мард шуд. Вақти гусел ва хайрухуш мард хирсро оғӯш мекунад.

Муаллим: Дар дасти ман варақаҳои расмдор доир ба ҳамин афсона мавҷуданд. Дар паси ин расмҳо мисолу масъалаҳо аз математика навишта шудаанд. Агар мо ин масъалаю мисолҳоро ҳал карда тавонем, нақли афсонаро пурра мешунавем.

Масъала: Мард ба ҷангал ба ҳезумчинӣ рафт. Дар он ҷо вай 7 дарза ҳезум ҷамъ кард. Дар вақти ба хона баргаштан мард 2 дарза ҳезумро фаромӯш кард. Мард ба хона бо чанд дарза ҳезум баргашт? (хонандагон ба ҳал кардани масъала машғул мешаванд)

Муаллим: Кӣ давоми афсонаро мегӯяд?

Талаба: Зани мард дар назди хирс ба мард гуфт, ки меҳмони бадбӯро чӣ гуна дилат кашид, ки оғӯш кунӣ? Хирс ин гапро шуниду баромада рафт.

Муаллим: Пас аз ҳал кардани мисолҳои зерин мо мефаҳмем, ки байни марду хирс чӣ ҳодиса шуд?

$$\begin{array}{lll}
 27+73 = & 50 + 9 + 11 = & (36 + 14) - 20 = \\
 100 - 73 = & 48 - 5 - 20 = & 40 - (18 - 8) = \\
 100 - 27 = & 52 - 12 + 7 = & (73 - 13) + 19 =
 \end{array}$$

Муаллим: Баъди рафтани хирс аз хонаи рафиқаш чӣ ҳодиса мешавад?

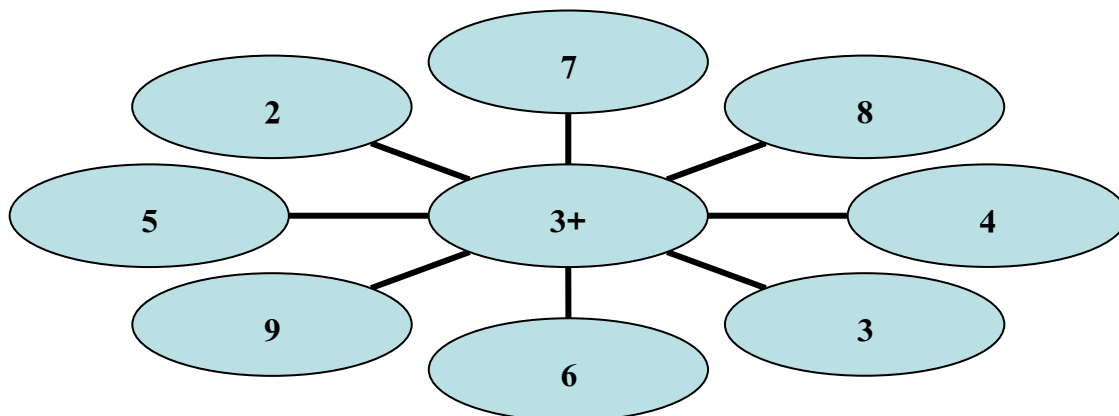
Талаба: Мард барои ҳезум ба ҷангалзор меравад. Вай барои ҳамин табар мегирад. Он ҷо хирсро мебинад.

Муаллим: Бачаҳои азиз! Мард барои ба ҷангал рафтан бояд аввал аз пеши дарёча гузарад. Аз хона то лаби дарёча 8 дақиқа роҳ аст. Аз дарёча то ҷангалзор мард боз 15

дақиқаи дигар роҳ рафт. *Аз хонаи мард то ҷангалзор чанд дақиқа роҳ ҳаст? Баъд аз ёфтани ҷавоби ин масъала боз афсонаро нақл мекунад.*

Талаба (давоми афсона): Хирс аз дидани мард хурсанд мешавад ва барои ҷамъ кардани ҳезум ба вай ёрӣ мерасонад. Баъд хирс аз мард хоҳиш мекунад, ки ба сари хирс бо табар занад. Мард розӣ намешавад. Вале хирс бисёр зорӣ мекунад ва мард ба сари хирс бо табар мезанад. Сари хирс захмин мешаваду вай ҳеч чиз нагуфта, ба даруни ҷангал меравад.

Муаллим: Агар мо мисолҳои зеринро ҳал кунем, бо чӣ ба охир расидани афсонаро мефаҳмем. Мисол:

Талаба (давоми афсона): Як рӯзи дигар мард боз ба ҷангал меравад. Ў дар он ҷо хирсро вохӯрда мебинад, ки ҷароҳати сари хирс сиҳат ёфтааст. Хирс ба мард мегӯяд: «Бин, ки захми табар сиҳат шуду ҷароҳати дилам аз теги забони занат ҳоло ҳам шифо наёфтааст».

Замимаи 5. Бозиҳо

Бозии «Тақлиди овозӣ»

Мақсади бозӣ:

- дар талабагон пайдо кунандани тасаввуроти аввалин дар бораи овозҳои нутқ;
- муайян кардани тарзи дурусти талаффузи овозҳо ва инкишофи шунавоӣ.

1) **Кор аз рӯйи расм.** Муаллим расмро ба шогирдон нишон дода, мепурсад:

- Парвина гулӯи худро ба табиб нишон дода истода кадом овозро талаффуз мекунад?

Бачаҳо : А – а – а.

2) **Кор аз рӯйи расми «Дар боғи ҳайвонот».** Муаллим аз талабагон мепурсад, ки онҳо дар боғи ҳайвонот кадом ҳайвонҳоро дидаанд? Баъд аз рӯйи расми «Дар боғи ҳайвонот» саволу ҷавоб ташкил мекунад:

Гург даҳонашро калон кушода, чӣ хел овоз (садо) мебарорад? (У –у -у).

Паланг чӣ? (Ғуррр - ғуррр).

Зоғ чӣ? (Қаррр - қаррр).

Ҳамин тавр, талабагон расми ашёи гуногун: ҳайвонот, паррандагон, созҳои мусиқӣ ва амсоли инҳоро дида, ба овози ҳар як ашё тақлидкунон садо мебароранд. Ғайр аз ин боз аз чистон, тезгӯяк ва шеър истифода кардан мумкин аст.

Бозии «КИШТӢ»

Мақсад: Мустаҳкам намудани овози нав омӯхташуда

Ҷараёни бозӣ:

- Бачаҳо, мо ҳозир таллафузи овози «з»-ро машқ карда, ҷойи онро дар калимаҳо муайян намудем. Акнун биёед, ба киштӣ савор шуда (муаллим расми киштиро нишон медиҳад), ба сайр мебароем. Мо бо худ танҳо чизҳоеро мегирем, ки дар номи онҳо овози «з» мавҷуд бошад. Кӣ мегӯяд, ки мо бо худ чӣ чизҳоеро мегирем?

Бачаҳо: - Зоча, кӯза, зина, мӯза, сӯзан, занҷир....

Замимаи 6. Хониши ифоданок

Меъёрҳои хониши ифоданок:

Тобиши оҳангӣ доштани хониш

- оҳанги хонише, ки аз мазмуни матн бармеояд
- оҳанги хонише, ки аз аломатҳои китобат бармеояд

Мувофиқати суръати хониш ва таъби матн (нигаред ба замима).

• Оҳанги хонише, ки аз мазмуни матн бармеояд, хусусияти фардӣ дорад. Ҳар хонанда мувофиқи қобилият онро иҷро менамояд. Ҳангоми риояи ин меъёр нишон додани ҳолати эмотсионалӣ тавассути имову ишора ва қиёфа муҳим аст.

Нишон додани ҳолати эмотсионалӣ тавассути қиёфа ва имову ишора:

Хурсандӣ, ғаму андӯх, хайрат, таачҷуб, қаҳру ғазаб, кибру ғурур.

Оҳанги хонише, ки аз риояи аломатҳои китобат бармеояд (иҷрои он барои ҳама хатмист.)

Аломати китобат	Пастию баландии овоз
аввали ҷумла	овоз баланд мешавад
. (нуқта)	овоз паст мешавад
, (вергул)	овоз мӯътадил, исти кӯтоҳ
...(бисёрнуқта)	пеш аз бисёрнуқта суръати хониш суст мешавад, каме таваккуф (исти кӯтоҳ)
- (тире)	таваккуф (ист)-и ногаҳонӣ.
: (аломати баён)	овоз каме баланд гашта, гуфтори пешина эзоҳ дода мешавад
! (аломати хитоб)	овоз баланд шуда, оҳанги амру фармон ҳис мешавад
? (аломати савол)	овоз баланд гардида, таъкид ба пурсиш ҳис мешавад

2. Мувофиқати суръати овоз ба мазмун, ҳолат

???	Мавзун, равон
суханҳои такрор, қаҳру ғазаб	Тез, босуръат
Таъкид намудани ягон чизи муҳим	Беробита, канда – канда ё возех, бурро
?	Оҳиста, мад кашида

Замимаи 7. Фаъолияти «Халтаи сеҳрнок»

Раванди фаъолият:

- а) иштирокчиён ба гурӯҳҳои хурд тақсим мешаванд.
- б) ба ҳар гурӯҳ халтачае, ки дар дарунаш ашёҳои гуногун мавҷуданд, дода мешавад.
- в) ашё набояд намоён бошад.

г) як нафар дар гурӯҳ шахси муайянкунандаи ашё аст. Вазифаи ӯ аз муайян кардани номи ашё иборат аст.

ғ) аъзоёни боқимондаи гурӯҳ ба воситаи ламс ашёро бояд тасвир кунанд. Онҳо набояд ба дохили халтача нигоҳ кунанд.

д) онҳо метавонанд аз сифатҳои алоҳида ва ё ҷумлаҳои кӯтоҳи сифатӣ истифода кунанд.

е) пас аз номбар шудани калимаю ҷумлаҳо аз тарафи аъзоёни гурӯҳ шахси муайянкунанда бояд номи ашёро, ки дар халта мавҷуд аст, бигӯяд.

Замимаи 8. Бозии «Бинго»

Равиши бозӣ:

Муаллим метавонад дар омӯзиши ҳамаи дарсҳои грамматика ва имло ин фаъолиятро истифода барад. Дар тахтача, ки онро аз қоғази картон тайёр кардан мумкин аст, дар ҳаҷми 20x60 см бурида, онро ба ҳашт чоркунҷаи баробар тақсим мекунем. Дар дохили чоркунҷаҳо ҳарфҳо (номи ашёҳо, калимаҳои ба дарс мувофиқбуда)-ро менависад. Муаллим ҳарфҳоро номбар мекунад, ҳарфе, ки дар варақаи кӯдак омадааст. Талаба бо сангча ҳарфро мепӯшонад.

А	У	Н
Ш	Ф	Ӯ

Замимаи 9. Калиди саволномаҳо

1. Омилҳои ҳамгирӣ: 1-Б, 2- А, 3- В, 4- Г, 5-Д

Шарҳи луғат ва истилоҳот

АРЗЁБИИ ФОРМАТИВӢ – *арёбии ташаккулдиҳанда; баҳодихи гайриҷамъбасти.*

ИҚТИБОС – 1. гирифтани аҳз (дарёфт) кардан. 2. гирифта нақл кардани порчае аз нутқи навиштаи касе бо ишора ба маъҳаз; гирифтани калимае аз забоне ё мавзӯе, аз адабиёте.

ИМЛО – маҷмӯи қоидаҳои дуруст навиштани калимаҳо, аз сатр ба сатр қўшондани онҳо, истифодаи ҳарфҳои калону хурд, дефис ва ғ. дар навишт. 2. пур кардан. 3. навишта пур кардан, гуфтан ва такрор кардан ба касе, то ки вай нависад; **имло кардан (қунондан)** гуфтан (дикта кардан) то касе нависад.

ИНСЕРТ – яке аз усулҳои кор бо матн ба воситаи аломатгузорӣ.

ИНТЕГРАТСИЯ - аз калимаи лотинии integer - бутун, том, яқлукт, ягона, воҳид буда, маъноии маҷмӯи яқлукти қисматҳои ягон чизро дорад.

КЛАСТЕР-ҷамъоварии ақидаҳо дар нақшаи маҳсус (хўша).

ЛАВҲ – ҳар чизи сатҳаш паҳни сангӣ, чўбӣ ва филизӣ ва ғайра, ки ба рӯи он хат менавишанд ё нақшу ниғор мекашиданд; 2.....ва нақшҳо кашида мешавад.

МАД КАШИДАН – кашиши овоз дар вақти хондан ё гуфтор

МАЛАКА – қудрат ва тавоноӣ дар иҷрои коре, ки дар натиҷаи машқ ва аз бисёр кардани коре дар табиати инсон пайдо мешавад.

МАШҚ – барои ба даст овардани малака ва маҳорат, пай дар пай кардани коре.

ОБЪЕКТ- мавзӯи мавриди баҳс.

ПРОБЛЕМА - масъалаи муҳим ва мураккаб, ки бояд ҳал карда шавад.

СИМО- қаҳрамон, образ, иштироккунандаи асар.

СИНКВЕЙН – *шакли шеърӣ, ки аз панҷ мисраъ иборат аст ва ҳар мисраъ мазмуни худро дорад: мисраи 1-мавзӯ (исм)*

мисраи 2 – тасвири мавзӯ ба воситаи ду сифат

мисраи 3 – амалу ҳаракати мавзӯ ба воситаи 3 феъл

мисраи 4 – муносибати муаллиф ба мавзӯ иборат аз 4 калима

мисраи 5 – муқодими мавзӯ

СТРАТЕГИЯ-усул, муносибат.

ТАКСОНОМИЯ- дараҷа, зина.

ТАЪЛИМИ ҲАМГИРО – ин таълим бо фароғии ду ва бештар фан.

ҲАМГИРО - дарбаргирандаи якчанд соҳа, фароғирандаи чанд самту мазмун.

ҲАМОҲАНГӢ – мувофиқӣ ва ҳамсозӣ

ЭССЕ – ҳикояи хурде, ки дар он таассуроти шахсӣ нисбат ба чизҳои дидаю шунида ифода меёбад.

Адабиёт:

Ба забони тоҷикӣ

1. Айнӣ С. Ёддоштҳо. – Душанбе, 1978.
2. Барномаи таълими забони тоҷикӣ ва математика дар синфҳои ибтидоӣ. – Душанбе, 2007.
3. Борон Б. Дарси забони тоҷикӣ дар синфҳои ибтидоӣ. – Душанбе, 2008.
4. Забони модарӣ дар синфҳои ибтидоӣ (Модули таълимӣ). – Душанбе, 2007.
5. Зиёев М. Н., Мирзоматов Н., Бадалова М., Роҳнамои муаллимони синфҳои ибтидоӣ оид ба истифодаи барномаҳои нави таълими «Забони модарӣ» ва «Математика». – Душанбе, 2008.
6. Камолиддинов Б. Сухан гуфтию дурр суфтӣ ё рӯ ба рӯ бо микрофон. – Душанбе, 2007.
7. Концепсияи миллии маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Матбуот, 2003.
8. Лутфуллоев М. Асосҳои таълими ибтидоии забони модарӣ. – Душанбе, 2007.
9. Лутфуллоев М. Дарс. – Душанбе, 1995.
10. Мухторов З., Муҳиддинов Ф. Асосҳои технологияҳои навини таълим. – Душанбе, 2007.
11. Фарҳанги забони тоҷикӣ. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – Ҷ. 1 ва 2.
12. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. – Душанбе, 2008. – Ҷ. 1 ва 2.
13. Хоҷаев Қ. Суханварӣ. – Душанбе, 1997.
14. Китобҳои дарсии «Алифбо» ва «Забони модарӣ» барои синфҳои 1 - 4

Ба забони русӣ

1. Кайнова Э.Б. Курс современной практической педагогики. – М., 2005.
2. Кошмина И. В. Межпредметные связи в начальной школе. – М., 2003.
3. Кукушин В. С., Болдырева А.В. – Вараксина. Педагогика начального образования. – М. - Ростов-на-Дону, 2005.
4. Кульневич С.В., Лакоценина Т.П. Современный урок. – М.: Учитель, 2005.
5. Павлов И.П. Мозг и психика. – М., 1996.